maltepe üniversitesi
istanbul
www.maltepe.edu.tr

T. C. MALTEPE ÜNİVERSİTESİ
İNSAN HAKLARI MERKEZİ

United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization

UNESCO Felsefe ve İnsan Hakları Kürsüsü

İNSAN HAKLARI ARAŞTIRMA ve UYGULAMA MERKEZİ ve UNESCO FELSEFE ve İNSAN HAKLARI KÜRSÜSÜ BÜLTENİ

Ekim 2026/Sayı: 20

Okurlara

*Bülten*imizin kapağında, 2 Ekim 2026 tarihinde aramızdan ayrılan Merkezimizin Müdürü, değerli hocamız Prof. Dr. İoanna Kuçuradi'yi saygıyla anıyoruz.

Prof. Dr. Harun Tepe, "Dijitalleşme ve İnsan Hakları: Dijitalleşme İnsan İçin Bir Umut mu Yoksa Bir Tehdit mi?" başlıklı yazısında, dijitalleşmenin hak ihlallerini kolaylaştıran yönlerine ve büyük sermaye ile siyasal erk elinde toplanan teknolojinin yarattığı tehlikelere dikkat çekiyor.

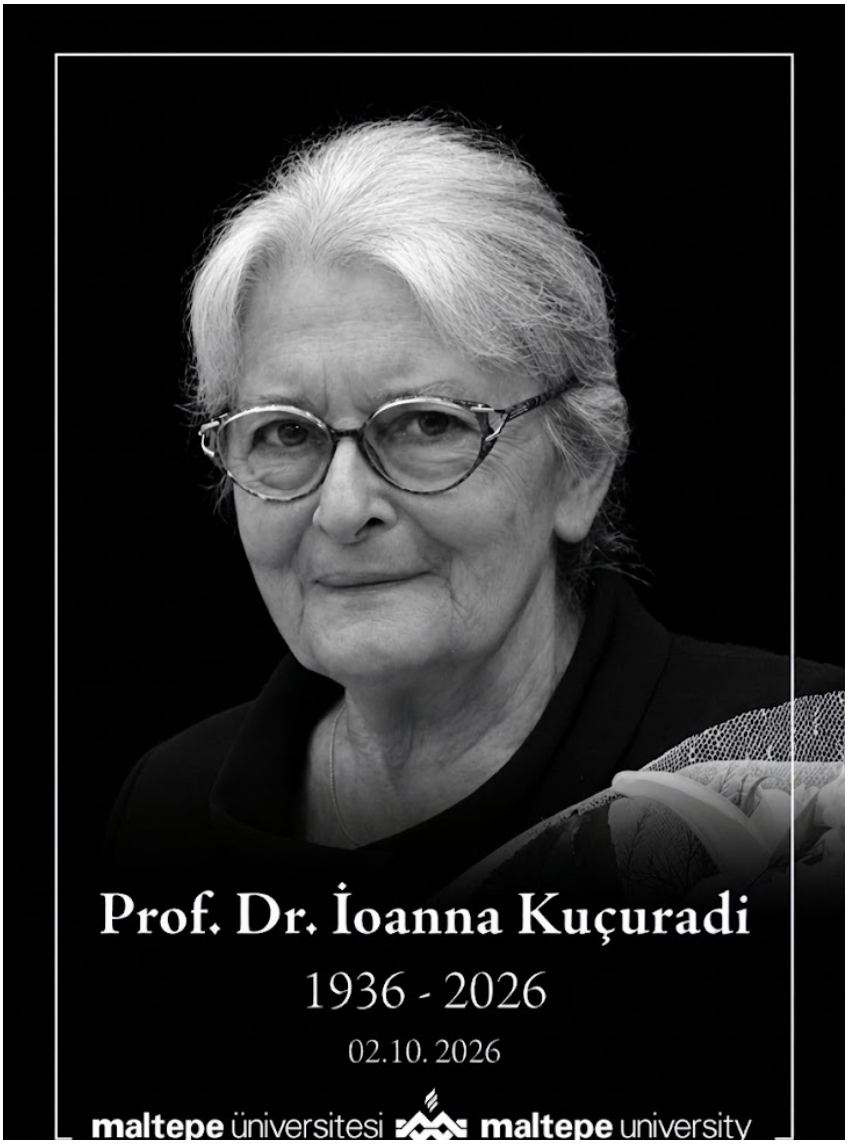
Dr. Gizem Şerifoğulları, "Dijital Uçurum ve Eğitime Erişim Hakkı: Teknoloji Çağında Fırsat Eşitsizliğinin Etik Boyutu" başlıklı yazısında, eğitimde yapay zekâ kullanımının getirdiği olanakların hakkaniyetli dağıtılmaması halinde eğitime erişim hakkının nasıl zedelendiğini ele alıyor.

Felsefe Doktora Programı mezunu Dr. Ulviye Kılıç Karakelle, "Yapay Zekâ Çağında İnsanın Durumu" başlıklı yazısında, insanın yalnızca verimlilik ve veri üzerinden tartıldığı bir düzende insan onurunu ve değerini merkeze almanın yaşamsal gerekliliğini vurguluyor.

Bu sayımızdaki söyleşiyi, *İş Dünyasında Etik ve Çakallaşma* kitabının yazarı Dr. Daniş Navaro ile gerçekleştirdik. Söyleşide, neoliberal iş dünyasında kâr ve rekabet baskısıyla ortaya çıkan etik çürümeyi, algoritmaların gölgesinde buharlaşan etik özne sorununu ve teknolojik tahakküm karşısında felsefi etik bilginin belirleyici rolünü konuştuk.

İlgiyle okuyacağınızı umuyoruz.

***

DİJİTALLEŞME VE İNSAN HAKLARI: DİJİTALLEŞME İNSAN İÇİN BİR UMUT MU YOKSA BİR TEHDİT Mİ?

*Prof. Dr. Harun TEPE**

21. yüzyılın insan hakları çağı ya da insan haklarının altın çağ olmayacağını söylemek için henüz erken olabilir. Ama şu ana kadar olup bitenlere, dünyanın gidişatına bakarak, 21. yüzyılın bir insan hakları çağı olmayacağını söylemek sanırım bir kehanet olmaz. İnsan haklarının anayasalarda, yasalarda, yönetmeliklerde yerini hâlâ korumaya devam etmesine; ulus devletlerin, uluslararası kuruluşların insan hakları birimlerinin varlıklarını sürdürmelerine; insan haklarıyla ilgili sivil toplum kuruluşlarının hâlâ açıklamalar, sosyal medya paylaşımları yapmaya devam etmesine karşın, bugün insan haklarının eski gücünden çok uzak olduğu açıktır (Tepe, 2026). Hak ihlallerinin zirve yaptığı günümüzde, ne hak talep edenlerin sesleri ile insan hakları savunucusu sivil toplum kuruluşlarının çağrıları eskisi gibi güçlü çıkıyor ne de bir karşılık buluyor. Başta BM Güvenlik Konseyinin beş daimi üyesi olmak üzere, dünyayı yöneten egemen güçlerin politik söylemlerinde insan hakları gittikçe daha az yer alıyor. Uluslararası siyasal arenada insan hakları söylemini yoğun biçimde ilk kullanmaya başlayan ülke olan ABD'nin iç ve dış politik söyleminde bugün insan hakları neredeyse hiç yer almıyor. Rusya ve Çin ise en başından itibaren ABD ve Avrupa Birliği ülkeleri tarafından sahneye çıkarılan insan hakları retoriğine mesafeliler. İngiltere ve Fransa'nın iç ve dış politik söylemlerinde insan haklarının merkezi bir yeri olduğu söylenemez.

Bu değişimi *"Zeitgeist"*, "fikrin kullanım ömrünü tamamlaması", "liberal demokrasilerin sonu" gibi tek bir nedene dayandırmak, değişimi tek bir faktöre bağlamak doğru olmaz. Bunda "insan hakları", "demokrasi", "adalet", "hakikat" ve "özgürlük" gibi post-modern söylemde "büyük anlatılar" olarak nitelenen anlatıların devrini tamamlamasının etkisi olduğu gibi, günümüzde insan haklarının soğuk savaş döneminde sosyalist ülkelere karşı bir araç olarak kullanılmasında olduğu gibi, bir araç olarak kullanılmasına pek ihtiyaç duyulmamasının etkisi olduğunu söylemek de mümkün. Farklı ürünlerinden hareketle çağımızın adlandırıldığı teknolojinin bu süreçteki payı, insan haklarının korunmasındaki yeri ise ayrı bir tartışma konusu. Teknolojik başarıların insan hakları ihlallerine etkisi de öyle.

Teknoloji ve insan

Arnold Gehlen "İnsan ve Teknik" (Gehlen, 2004, s. 7-8) başlıklı yazısında teknik dünyasını "büyük insan" diye adlandırır: çünkü bu dünya hem tinsel zenginlikler hem de hilelerle doludur; hem yaşam sağlayıcı –yaşamı destekleyici– hem yaşam yıkıcıdır; onun doğayla ilişkisi de insanınkine benzemektedir. Bu nedenle teknik dünyası, insan gibi "nature artificielle"dir.

Bu saptamanın doğruluğu tartışmalı olsa bile, insan ve tekniğin iki yönlülüğü, yani hem yıkıcı hem yapıcı olabildiği, tartışma götürmeyecek kadar açıktır. Bugün yeryüzündeki yaşamı tehdit eden tek varlık insan olduğu gibi, bu tehditten söz eden, olası bir yıkıma karşı önlemler almaya çalışan da yalnızca insandır. Teknik kuşkusuz bir insan başarısıdır. Mengüşoğlu'nun sözcüğe yüklediği anlamda bir insan fenomenidir. Türün her tek üyesinde aynı biçimde ortaya çıkmasa bile onun yapıp etmelerinde belli düzeyde hep karşılaştığımız bir özelliktir. Her tek bir teknoloji yaratmaz, ama her insan tekinin eylemlerinde hep belli bir teknik ya da insana özgü bir "ustalık" vardır. Bu anlamda insanın tüm yapıp etmeleri insancadır, insana özgüdür. İnsan diğer canlılar gibi hareket ettiğinde bile özünde onlardan farklıdır. Onu farklı kılansa, yapısında taşıdığı kimi olanaklardır. O nedenle tekniğin insan kadar eski olduğunu, tekniğin tarihinin insanlık tarihiyle örtüştüğünü söylemek yanlış olmaz. Bu, tekniğin insan doğasına ait olmasının doğal sonucudur; insan olmanın teknikle kesişmesinin göstergelerinden biridir. Gehlen de insanın teknik diye adlandırılan kimi yeti ve araçlara sahip olduğunu söyler. Onun yaşaması, yaşamını sürdürmesi için gereksinim duyduğu yeti ve araçlardır bunlar. Onların eksik olduğu bir insan yaşamı düşünmek olanaksızdır; çünkü insan bu yetileriyle kendi yaşamının devamlılığını sağlamakta, kendi "dünya"sını kurmaktadır.

Bugün teknoloji, sağladığı yararlar yanında, kendisinden korkulan bir şey haline gelmiştir. Kimi zaman akılla, kimi zaman aydınlanmayla, kimi zaman kapitalizmle özdeşleştirilen teknoloji, önünde durulması, tehlikeleri konusunda düşünülmesi gereken bir şey olarak görülmektedir. İnsanın kendi yaratısı olan robotların, sonunda insanla mücadeleye girişmeleri, insanı evrendeki merkezi konumundan ederek onun yerine almaları, bilim kurgu filmlerinin klasik temalarından biri haline gelmiştir. İnsan kendi ürünü olan şeylerden kaygı, hatta korku duymaya başlamıştır.

Eskiden bir insan uğraşısı olarak "techne" yalnızca yakın erimli hedeflerin gerçekleştirilmesinin amaçlarıyla ilgiliyken, bugün modern teknik veya teknoloji olarak kendisini gösteren "techne", türü sınırsız bir biçimde ileriye götürme çabası olarak karşımıza çık-

* Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü Emekli Öğretim Üyesi.

maktadır. Teknolojide sürekli ilerlemenin sonucu ise nesneler ve insanın kendisi üzerinde sağlanan maksimum egemenlik olmuştur. Teknoloji insanın "mesleği" haline gelmiştir. Bu ise "homo faber"in kendi dış nesnesi, ama aynı zamanda "homo sapiens" üzerinde de egemenliğini ilan etmesidir (Jonas, 1984, 31-32).

Dijitalleşme ve insan hakları

Günümüzün çoğu teknolojik başarısının arkasında bilgisayar ve internet teknolojisi yattığından, çağımız sıklıkla bilişim çağı, internet çağı olarak adlandırılmakta; bu teknolojinin en son ürünleri olan robotlar ve yapay zekâ hem bir korku hem de hayranlık nesnesi olarak kitleleri peşlerinden sürüklemektedir. Bir yandan robotların birçok insanın işini elinden alacağından korkulurken, öte yandan yapay zekâ gibi yeni teknolojilerle her türlü sorununun çözülebileceğine inanılmaktadır.

Dijitalleşme ile "tüm insanların onur ve haklar bakımından eşit olması gerektiği" düşüncesi olan insan hakları arasında doğrudan bir bağlantı olmasa da, dijitalleşme ve onun getirdiği teknolojik yeniliklerin günlük yaşama, insan ilişkilerine, çalışma yaşamına, haberleşme ve iletişime etkisi büyüktür. İnternet üzerinden yürüyen iş ilişkilerinden sosyal medyaya, yeni bir dünya ile karşı karşıya olduğumuz açıktır. Yapay zekâ teknolojisini kullanarak gerçekliği dönüştürmek, gerçeklik ile kurgu arasındaki farkı ortadan kaldırmak mümkün hale gelmiştir. Doğruluk ya da hakikatin kendisi değişmese de, ona ulaşmak, neyin doğru neyin yanlış ya da neyin gerçek neyin kurgu olduğunu ortaya çıkarmak güçleşmiştir. Hakikat sonrası (post-truth) denen durum da budur.

Dijitalleşmenin, özellikle özel hayatın gizliliği gibi kimi insan hakları ihlallerini artırdığı, ihlallerin yapılmasını çok kolaylaştırdığı açıktır. Dijitalleşme çağında özel hayatın ve kişisel verilerin korunmasının neredeyse olanaksız olduğu söylenmektedir. Bu nedenle dijital verilerin korunmasına ilişkin sürekli yeni düzenlemeler yapılmakta, yeni yasa ve yönetmelikler çıkarılmaktadır. İçinde bulunduğumuz dijitalleşme çağında verilerin korunması ana sorunlardan birisi haline gelmiştir ve dijital teknolojinin her türlü imkânı kullanılarak kişisel veriler korunmaya çalışılmaktadır. Tüm teknik ve bilgisel donanıma, alınan önlemlere karşın, dijital ortama aktarılan verilerin gizliliğinden söz etmenin pek mümkün olmadığı; özel hayatı ve kişisel verileri korumanın tek yolunun, mümkün olduğunca dijital ağlardan uzak kalmak olduğu görülmektedir. Öte yandan dijital ağların dışında kalmak da neredeyse yaşamın dışında kalmak anlamına gelmektedir.

Dijitalleşme ve hak ihlalleri

Dijitalleşmenin özel hayatın gizliliği ve dokunulmazlıklar gibi kimi insan ihlallerini artırdığı muhakkaktır. Dijital dolaşıma giren hiçbir verinin gizli kalmasından ve korunmasından söz edilemez. Bu verilere ulaşmak için gerekli teknik ve bilgisel donanıma sahip kişiler bu verilere ulaşabilir, ulaşmaktadırlar da. Hukuksal düzenlemelerle bu ulaşım bir yere kadar engellenebilir. Engellenmektedir de. Ama yasaları tanımayan ya da yasal düzenlemeleri "özel veya istisnai konumları" nedeniyle kolayca aşabilenlerin kişisel verilere ulaşmalarını engelleyebilecek bir mekanizma yoktur. Hukuk dışı veya hukuka aykırı davranmayı göze alan, dijital verilere ulaşmak için gerekli bilgisel ve teknik donanıma sahip olan kişiler, özel yaşamın gizliliğini ve her türden kişi dokunulmazlığını ihlal edebilecek durumdadırlar. Buradan hareketle, insan hakları ihlallerine yol açan veya ihlalleri kolaylaştıran dijitalleşmenin insan haklarının korunmasında bir tehdit oluşturduğu söylenebilir.

Öte yandan her türlü teknolojinin iyi ve kötü amaçlar için kullanılmasında olduğu gibi, dijitalleşme de insan hakları ihlallerini önlemek için kullanılabilir. İhlallerin farkına varılmasında, kanıtlanmasında dijital teknoloji insan hakları savunucularına büyük destek sağlayabilir. Burada sorun insan hakları savunucularının yüksek dijital teknolojiyi kullanabilme olanaklarına sahip olmalarıdır. Zira çoğunlukla yüksek teknolojiye sahip olanlar büyük sermaye ve siyasal güç sahipleridir. Sermayeye ve güce sahip olanlar, dijital teknolojinin kendilerine sağladıklarından yararlanarak "hakikat"e de sahip olmakta, kendi ürettikleri doğruları topluma hakikat olarak sunabilmektedirler. Bu nedenle asıl büyük sorun insan hakları savunucularının bu teknolojiye ve bu teknoloji için gereken parasal ve siyasal güce sahip olamamalarıdır. Kamuoyunun sosyal medya ile yönlendirildiği bir dünyada, medyanın ve sosyal medyanın kontrolünün siyasal iktidarlar ile büyük sermaye sahiplerinin ellerinde olduğu düşünülürse, insan hakları için asıl tehlikenin dijitalleşmeden ziyade dijital teknolojinin egemen güçlerin tekelinde olmasından kaynaklandığı söylenebilir.

KAYNAKÇA

Gehlen, A. (2004), "Mensch und Technik", *Die Seele im technischen Zeitalter und andere sozialpsychologische, soziologische und kulturanalytische Schriften*, *Gesamtausgabe,* Vittorio Klostermann, Frankfurt am Main.

Jonas, H. (1984), *Das Prinzip Verantwortung. Versuch einer Ethik für die technologische Zivilisation*. Suhrkamp.

Tepe, H. (2006). "İnsan, Teknik ve Teknoloji", *Uluğ Nutku'ya Armağan*, İstanbul: İnkılâp Kitabevi, ss. 292-302.

Tepe, H. (2026). *İnsan Haklarını Kim Öldürdü? İnsan Hakları Eleştirileri Üzerine*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

DİJİTAL UÇURUM VE EĞİTİME ERİŞİM HAKKI: TEKNOLOJİ ÇAĞINDA FIRSAT EŞİTSİZLİĞİNİN ETİK BOYUTU

*Dr. Gizem ŞERİFOĞULLARI**

Dijital teknolojiler ve özellikle yapay zekâ, eğitimi hızla dönüştürmektedir. Yapay zekâ destekli araçlar; öğrenciye uyarlanmış içerik, anlık geri bildirim, farklı dillerdeki kaynaklara erişim ve engelli bireyler için destekleyici çözümler sunabilmektedir. Ancak bu imkânlardan kimlerin, hangi koşullarda yararlandığı, teknolojik gelişmeyi bir insan hakları meselesi haline getirmektedir. Eğitim dijital araçlarla bütünleşirken internet, uygun cihaz ve dijital becerilerden yoksunluk eğitime erişim hakkını sınırlayan yapısal bir eşitsizliğe dönüşmektedir.

Teknolojik gelişme kendiliğinden toplumsal ilerleme anlamına gelmemektedir. Bir teknolojinin etik değeri, sağladığı imkânların nasıl dağıtıldığı ve kimlerin dışarıda kaldığıyla birlikte değerlendirilmelidir. Bu nedenle yapay zekânın eğitimdeki başarısı, öğrencilerin eğitim hakkından hakkaniyetli biçimde yararlanabilmesine yaptığı katkıyla da ölçülmelidir.

Eğitime erişimin yeni koşulu: Dijital erişim

Eğitim hakkı, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinin 26. maddesinde ve Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmenin 13. maddesinde güvence altına alınmaktadır (Birleşmiş Milletler, 1948; Birleşmiş Milletler, 1966). Birleşmiş Milletler Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesinin 13 No.lu Genel Yorumu, eğitimin mevcut, erişilebilir, kabul edilebilir ve uyarlanabilir olması gerektiğini belirtmektedir (Birleşmiş Milletler Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi, 1999). Bu çerçevede eğitim hakkının korunması, hakkın yalnızca hukuken tanınmasına değil, ondan fiilen yararlanmayı mümkün kılan koşulların sağlanmasına da bağlıdır (Çüçen, 2018, s. 94). Eğitimin giderek dijital ortamlarla bütünleşmesi, erişilebilirlik ölçütünün günümüz koşulları doğrultusunda değerlendirilmesini gerektirmektedir. Bu doğrultuda internet bağlantısı, uygun cihaz, bağlantının niteliği ve dijital beceriler, eğitim hakkından fiilen yararlanabilmenin güncel koşulları arasında yer almaktadır.

Uluslararası Telekomünikasyon Birliğine göre 2025'te dünya nüfusunun yüzde 74'ü internet kullanırken 2,2 milyar insan çevrim dışıdır. İnternet kullanımı kentlerde yüzde 85, kırsal bölgelerde yüzde 58; erkeklerde yüzde 77, kadınlarda yüzde 71'dir. Ayrıca yüksek gelirli ülkelerde mobil genişbant aboneliği başına aylık ortalama veri trafiği, düşük gelirli ülkelere göre yaklaşık sekiz kat fazladır (ITU, 2025). Bu göstergeler, bağlantının niteliği, sürekliliği, maliyeti ve cihaz özelliklerinin de eğitimsel erişimi belirlediğini göstermektedir. Dijital eşitsizliği üç düzeyde ele almak mümkündür. Birinci düzey bilgi ve iletişim teknolojilerine altyapısal erişimdeki farklılıkları, ikinci düzey dijital beceri ve kullanım örüntülerindeki farklılıkları, üçüncü düzey ise internet kullanımından elde edilen sonuç ve yararlardaki farklılıkları ifade etmektedir (van Deursen ve Helsper, 2015, s. 31-32). Sınırlı internet paketiyle telefondan derse katılan bir öğrenci ile kişisel bilgisayarı, kesintisiz bağlantısı ve teknolojik destek alabileceği bir ortamı bulunan öğrencinin eğitim imkânları farklılaşmaktadır. John Rawls'ın hakkaniyetli fırsat eşitliği ilkesi, bu farklılığın neden bir adalet sorunu olduğunu göstermektedir. Rawls'a göre benzer yetenek ve motivasyona sahip kişilerin başarı beklentileri başlangıçtaki toplumsal konumları nedeniyle köklü biçimde farklılaşmamalı; eğitim kurumları sınıfsal engelleri azaltacak biçimde düzenlenmelidir (Rawls, 1999, s. 63). Nitelikli dijital eğitime erişimin aile gelirine, bölgesel altyapıya veya cihaz niteliğine bağımlı olması, fırsat eşitliğinin biçimsel düzeyde kalmasına yol açmaktadır. Rawls'ın fark ilkesi tek tek teknolojik araçlara değil, toplumun temel yapısını oluşturan kurumsal düzenlemelere ilişkindir. İlke, toplumsal ve ekonomik eşitsizliklerin en az avantajlıların beklentilerini iyileştirecek biçimde düzenlenmesini gerektirmektedir (Rawls, 1999, s. 65). Bu nedenle eğitim sistemi içinde yapay zekâ araçlarının dağıtımını ve kullanımını belirleyen politikaların en az avantajlı öğrencilerin eğitim imkânlarını genişletmesi gerekmektedir.

Dijital eşitlikten gerçek eğitim imkânına

Amartya Sen'in yapabilirlik yaklaşımı, adalet değerlendirmesinin kaynakların dağılımıyla sınırlı tutulamayacağını göstermektedir. Sen açısından önemli olan, bireyin sahip olduğu kaynakları hangi gerçek imkânlara dönüştürebildiğidir; aynı kaynaklara sahip olmak aynı yapabilirliklere sahip olmak anlamına gelmemektedir (Sen, 2009, s. 253-254). Bu yaklaşım dijital eğitim bakımından özellikle açıklayıcıdır. Öğrenciye tablet ve internet bağlantısı sağlanması tek başına gerçek eğitim imkânı yaratmamaktadır. Dijital beceriler, engellilik durumu, dil yeterliliği, evdeki çalışma ortamı ve gerektiğinde destek alabilme imkânı teknolojik kaynağın kullanımını belirlemektedir. Aynı yapay zekâ aracını kullanan iki öğrenciden biri üretilen bilgiyi sorgulayabilir ve kaynaklarını denetleyebilirken, diğeri yanlış veya önyargılı bir çıktıyı ayırt etmekte güçlük yaşayabilmektedir. Bu nedenle dijital eğitim politikaları cihaz ve bağlantı desteğinin yanında dijital okuryazarlığı, öğretmen rehberliğini ve erişilebilir tasarımı da kapsamalıdır.

İoanna Kuçuradi'nin insan hakları yaklaşımı, dijital

* Bağımsız Araştırmacı, e-posta: gizem_serifogullari@outlook.com, ORCİD: 0000-0002-6613-5333

eşitsizliğin insan hakları bakımından taşıdığı önemi açıklamaktadır. Kuçuradi, insan haklarını insanın bazı insansal olanaklarının gerçekleşebilirliğinin genel koşullarını dile getiren ve insanın değerini korumayı amaçlayan talepler olarak ele almaktadır (Kuçuradi, 2016). Bu çerçevede eğitime erişimin engellenmesi, kişinin insansal olanaklarını geliştirme koşullarını daraltmaktadır. Eğitim dijitalleştikçe dijital dışlanma da bu gelişme imkânını sınırlamaktadır.

Bu hak temelli çerçeve, üretken yapay zekânın eğitim süreçlerine girmesiyle dijital eşitsizliğin neden olduğu yeni biçimlerin de dikkate alınmasını gerektirmektedir. UNESCO, dijital dışlanmanın yapay zekânın yaygınlaşmasıyla bir "yapay zekâ uçurumu"na dönüşebileceğine ve mevcut eşitsizlikleri derinleştirebileceğine dikkat çekmektedir (UNESCO, 2025). Ücretli araçlara erişim, etkili komut oluşturma, üretilen bilgiyi değerlendirme ve kişisel verileri koruma kapasitesindeki farklılıklar eğitimsel yararı değiştirmektedir. Eşitsizlik erişimin niteliğiyle de ilgilidir. Yapay zekâ sistemlerinde belirli dillerin, kültürel bağlamların veya grupların yetersiz temsil edilmesi önyargılı ya da daha düşük nitelikli çıktılar doğurabilmektedir. Engelli öğrencilerin ihtiyaçlarının tasarımda gözetilmemesi ise görünüşte erişilebilir bir sistemi fiilen dışlayıcı hale getirebilmektedir. UNESCO, yapay zekâya erişimde farklı yaş ve dil gruplarının, engelli bireylerin, kadınların ve dezavantajlı grupların ihtiyaçlarının gözetilmesi, dijital uçurumların azaltılması, kültürel ve dilsel çeşitliliğin korunması gerektiğini vurgulamaktadır (UNESCO, 2021).

Bu noktada Luciano Floridi'nin enformasyon etiği yaklaşımı "erişimin niteliği"ni düşünmek için yararlı bir çerçeve sunmaktadır. Floridi, bilgi ve iletişim teknolojilerinin insan yaşamını şekillendiren enformasyonel çevreyi dönüştürdüğünü belirtmektedir (Floridi, 2013, s. 6-9). Eğitim giderek bu çevrede gerçekleştiğinden, dijital ortamın hangi bilgileri görünür kıldığı, hangi dilleri ve ihtiyaçları desteklediği öğrencinin eğitimsel seçeneklerini de yapılandırmaktadır. Nitelikli erişim, öğrencinin güvenilir ve kendisi için kullanılabilir bilgiye ulaşabilmesini gerektirmektedir.

Hak temelli bir dijital eğitim için

Hak temelli dijital eğitim, yapay zekâya ilişkin etik güvenceleri eşit ve nitelikli erişimin koşullarıyla birlikte ele almalıdır. Öğrenciler hakkında veri toplayan veya eğitimsel kararları etkileyen sistemlerde kişisel verilerin korunması, ayırımcılığın önlenmesi, kararların anlaşılabilir olması, gerektiğinde itiraz edilebilmesi ve insan denetiminin sürdürülmesi önem taşımaktadır. Bu güvencelerin eksikliği özellikle kırılgan öğrenciler için dışlanma riskini artırabilmektedir. UNESCO'nun *Recommendation on the Ethics of Artificial Intelligence* başlıklı belgesi de insan hakları ve insan onuru, ayrımcılık yapmama, güvenlik, şeffaflık ve insan gözetimi ilkelerini temel unsurlar arasında saymaktadır (UNESCO, 2021).

Dijital uçurumun azaltılması bütüncül politikalar gerektirmektedir. Ekonomik durumu, yaşadığı bölgesi, cinsiyeti, engellilik durumu veya dili nedeniyle dışlanma riski taşıyan öğrenciler öncelikle gözetilmelidir. Eğitimde kullanılan yapay zekâ sistemleri de erişilebilirlik, ayırımcılık, veri güvenliği ve pedagojik yarar bakımından değerlendirilmelidir. UNESCO'nun hak temelli yaklaşımı da dijital dönüşümün erişim, eşitlik ve öğrenme fırsatlarıyla birlikte ele alınmasını gerekli görmektedir (UNESCO, 2025).

Sonuç olarak dijital uçurum, eğitime erişim hakkının dijital çağdaki koşullarını doğrudan etkileyen çok boyutlu bir eşitsizliktir. Bu nedenle adil bir dijital eğitim, teknolojik araçların dağıtılmasının ötesinde, öğrencilerin bu araçları gerçek eğitim imkânlarına dönüştürebileceği koşulların oluşturulmasını ve erişimin niteliğinin gözetilmesini gerektirmektedir. Yapay zekânın eğitimdeki değeri de bu imkânlardan kimlerin, hangi koşullarda ve ne ölçüde yararlanabildiğiyle birlikte değerlendirilmelidir. Aksi durumda yapay zekâ, fırsat eşitliğini geliştiren bir araç olmaktan çıkarak mevcut eşitsizlikleri kalıcılaştıran yeni bir ayrıcalık alanına dönüşme riski taşımaktadır.

KAYNAKÇA

Birleşmiş Milletler (1948). *İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi.*

Birleşmiş Milletler (1966). *Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme.*

Birleşmiş Milletler Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi (1999). General Comment No. 13: The Right to Education (Art. 13 of the Covenant), E/C.12/1999/10.

Çüçen, A. K. (2018). *İnsan Hakları*. Ankara: Sentez Yayıncılık, 3. Baskı.

Floridi, L. (2013). *The Ethics of Information*. Oxford: Oxford University Press.

International Telecommunication Union (2025). Measuring Digital Development: Facts and Figures 2025. Geneva: ITU.

Kuçuradi, İ. (2016). *İnsan Hakları: Kavramları ve Sorunları*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, 3. Baskı.

Rawls, J. (1999). *A Theory of Justice: Revised Edition. Cambridge*, MA: Harvard University Press.

Sen, A. (2009). *The Idea of Justice. Cambridge*, MA: Harvard University Press.

UNESCO (2021). *Recommendation on the Ethics of Artificial Intelligence.* Paris: UNESCO.

UNESCO (2025). *AI and Education: Protecting the Rights of Learners.* Paris: UNESCO.

van Deursen, Alexander J. A. M. ve Helsper, E. J. (2015). "The Third-Level Digital Divide: Who Benefits Most from Being Online?", *Communication and Information Technologies Annual*, 10, 29-52. Emerald Group Publishing Limited.

YAPAY ZEKÂ ÇAĞINDA İNSANIN DURUMU

*Dr. Ulviye KILIÇ KARAKELLE**

Son yıllarda yapay zekâ, uzmanların ve teknoloji şirketlerinin konusu olmaktan çıkarak gündelik yaşamın sıradan bir parçası haline gelmiştir. OpenAI'ın 2022 yılında ChatGPT'yi kullanıma sunmasıyla birlikte yapay zekâ, ödev hazırlama, metin yazma, bilgi edinme ve öneri alma gibi birçok alanda kullanılmaya başlanmıştır. Ancak bu hızlı dönüşüm yalnızca teknolojik bir gelişme değildir. Aynı zamanda insanın emeğine, özgürlüğüne, değerine ve toplumsal konumuna ilişkin eski soruları yeniden gündeme getirmektedir. Bu nedenle temel soru yalnızca "Yapay zekâ ne yapabilir?" değil, "Yapay zekâ çağında insanın değeri ve hakları ne olacaktır?" sorusudur.

Yapay zekâ düşüncesinin kökleri oldukça eskidir. Alan Turing, 1950 yılında yayımladığı "Computing Machinery and Intelligence" adlı çalışmasında "Makineler düşünebilir mi?" sorusunu ortaya atarak yapay zekânın yalnızca teknik değil, felsefi bir problem olduğunu göstermiştir (Turing, 1950, s. 433). Ancak insanın yaptığı işi araçların üstlenebileceği düşüncesi Turing'den daha eskidir. Elif Küzeci'nin belirttiği üzere Aristoteles, kendi kendine işleyebilen araçların varlığı halinde insan emeğine duyulan ihtiyacın azalabileceğini öngörmüştür (Küzeci, 2025, s. 5). Bu araçların günümüz yapay zekâ sistemleriyle aynı olduğu söylenemez. Ancak insan tarafından yaratılan bir aracın insanın yaptığı işi üstlenmesi durumunda insanın konumunun ne olacağı sorusunun tarihsel köklerini göstermesi bakımından önemlidir.

Sanayi Devrimi ile makineler insanın fiziksel emeğinin önemli bir bölümünü üstlenirken, yapay zekâ farklı bir aşamayı temsil etmektedir. Günümüzde makineler sadece fiziksel işleri değil aynı zamanda yazma, analiz etme, planlama, çeviri ve çeşitli yaratıcı faaliyetleri de gerçekleştirebilmektedir. Bu nedenle sorun yalnızca "hangi meslekler ortadan kalkacak?" değildir. Daha temel soru, "İnsan üretmediğinde toplumsal değeri ne olacaktır?" sorusudur. Yapay zekânın kapitalist üretim ilişkileriyle bütünleşmesi bu soruyu daha önemli hale getirmektedir. Dyer-Witheford, Kjøsen ve Steinhoff'a göre yapay zekâ, sermaye birikimi ve artı-değer üretim süreçlerinden bağımsız düşünülemez (Dyer-Witheford, Kjøsen ve Steinhoff, 2022, s. 9-12). Buradaki temel sorun teknolojinin insan emeğini azaltması değil, teknolojik gelişmenin kimin yararına ve hangi koşullarda gerçekleştiğidir. Yapay zekâ çalışma süresini azaltıyor, insan yaratıcılığını destekliyor ve yaşam kalitesini artırıyorsa özgürlüğü güçlendirebilir. Buna karşılık emeği değersizleştiriyor, iş güvencesini azaltıyor ve ekonomik değeri dar bir sermaye grubunda topluyorsa yeni eşitsizlikler yaratabilir. Üstelik yapay zekâ tamamen "insansız" değildir. Astra Taylor'ın "fauxtomation" kavramıyla belirttiği gibi veri toplama, veri etiketleme, içerik denetimi ve sistem geliştirme gibi süreçlerin arkasında yoğun insan emeği bulunmaktadır (Taylor, 2018, s. 150). Bununla birlikte makinelerin insan emeğini gerçekten ikame ettiği durumlar da vardır (Dyer-Witheford, Kjøsen ve Steinhoff, 2022, s. 15). Dolayısıyla yapay zekâ önemli bir çelişki taşımaktadır: İnsan emeğinin yerini alırken, kendi varlığını mümkün kılan insan emeğini de görünmezleştirebilmektedir.

Bu noktada mesele ekonomiden etik ve insan haklarına doğru genişlemektedir. Luciano Floridi'ye göre dijital teknolojiler bilgiye erişim, iletişim, öğrenme ve karar alma süreçlerini değiştirerek insanın kendilik algısını ve toplumsal ilişkilerini dönüştürmektedir (Floridi, 2014, s. 6). Yapay zekâ bu dönüşümü daha da ileri taşımaktadır. İnsan artık yalnızca teknoloji kullanan değil, aynı zamanda teknoloji aracılığıyla hakkında karar verilen bir varlıktır.

İşe alım, kredi değerlendirmesi, eğitim olanaklarına erişim ve dijital platformlarda karşılaşılan içerikler algoritmik sistemlerden etkilenebilmektedir. Bu durum yalnızca kişisel verilerin korunması sorununu değil, insanın kendi yaşamı hakkında karar veren bir özne olmaktan çıkıp hakkında karar verilen bir nesneye dönüşme riskini de ortaya çıkarmaktadır. İoanna Kuçuradi'ye göre insanın değeri belirli bir işlev veya özelliğe indirgenemez; insan etik bir kişi ve özne olarak ele alınmalıdır (Kuçuradi, 2013, s. 40). Buna karşılık modern toplumda insanın üretkenlik ve verimlilik üzerinden değerlendirilmesi, insanın araçsallaştırılması tehlikesini doğurmaktadır. Kuçuradi'nin "insanın yüzünün silinmesi" olarak ifade ettiği bu durum, yapay zekâ çağında yeni bir anlam kazanmaktadır (Kuçuradi, 2010, s. 14-16).

İnsan artık yalnızca yaptığı işle değil aynı zamanda verileri, davranışları, performansı ve algoritmalar tarafından öngörülebilen özellikleriyle değerlendirilebilmektedir. Böylece insanın bütünlüğü, algoritmanın ölçebildiği özelliklere indirgenebilir. İnsan "kim olduğu" ile değil, sistemin onun hakkında ürettiği veriler ve tahminlerle tanımlanma tehlikesiyle karşı karşıyadır. Bu durum yapay zekânın insan hakları bakımından en önemli risklerinden biridir. Çünkü insan hakları, kişinin ekonomik olarak yararlı olmasına değil, yalnızca insan olmasına dayanır. İnsan araç değil, amaçtır. Bu nedenle yapay zekânın insanı yalnızca veri üreten, çalışan, tüketen veya performansı ölçülen bir varlık haline getirmesi doğrudan insan onuruyla ilgilidir. Bu sorun özellikle özel hayatın gizliliği ve kişisel verilerin korunmasında görülmektedir. Yapay zekâ sistemleri bi-

* Bağımsız Araştırmacı, e-posta: ulviye_kilic@hotmail.com, ORCİD:0000-0002-9526-189X

reylerin paylaştığı verilerden hareketle onlar hakkında yeni çıkarımlar üretebilmektedir. Böylece mahremiyet sorusu yalnızca "Hangi verimi paylaştım?" olmaktan çıkıp "Benim hakkımda hangi sonuçlar çıkarılıyor ve bunlar hayatımı nasıl etkiliyor?" sorusuna dönüşmektedir.

Eşitlik ve ayırımcılık açısından da benzer bir risk vardır. Algoritmalar tarafsız sistemler olarak sunulsa da onları besleyen veriler toplumsal eşitsizlikleri ve önyargıları içerebilir. Bu durumda yapay zekâ ayırımcılığı ortadan kaldırmak yerine daha görünmez biçimde yeniden üretebilir. Ayrıca kişinin kendisi hakkında verilen kararı anlayamaması veya buna itiraz edememesi, hak arama özgürlüğünü zayıflatabilir. Bu nedenle karar süreçlerinin şeffaf ve denetlenebilir olması, hesap verebilirlik ve etkili başvuru yollarının sağlanması yalnızca teknik değil, insan haklarının korunması açısından da temel bir gerekliliktir.

Nick Bostrom'un "değer yükleme problemi" de bu tartışmaya farklı bir boyut kazandırmaktadır. Bostrom'a göre insan zekâsını aşabilecek bir yapay zekânın insan değerleriyle uyumlu hale getirilmesi güvenli yapay zekâ açısından temel meselelerden biridir (Bostrom, 2020, s. 219, 239). Ancak yalnızca yapay zekâya hangi değerlerin yüklenmesi gerektiğini değil, hangi değerlerin korunacağını ve bunları kimin belirleyeceğini de tartışmak gerekir. İnsan hakları bu açıdan önemlidir. Özgürlük, eşitlik, özel hayat, ayırımcılık yasağı, insan onuru ve kişinin kendi yaşamı üzerinde söz sahibi olması teknolojik gelişmenin engelleri değil, teknolojinin insan yararına kullanılmasının güvenceleridir.

Yapay zekânın insan üzerindeki etkisi algoritmik kararlarla sınırlı değildir. Dijital ekonomide insan emeğinin nasıl kullanıldığı ve görünmez hale geldiği de önemlidir. Christian Fuchs'a göre dijital kapitalizmde kullanıcıların faaliyetleri ekonomik değere dönüştürülebilmekte, ancak bu emek çoğu zaman görünmez kalmaktadır (Fuchs, 2014). Kuçuradi'nin "silinmiş yüzler" düşüncesi bu bağlamda dijital çağda yeniden anlam kazanmaktadır. İnsan yalnızca fabrikada değil, dijital dünyada da emeği ve varlığı görünmezleştirilen bir özne haline gelebilmektedir. Bu nedenle yapay zekâ açısından asıl mesele makinelerin insan gibi düşünüp düşünemeyeceğinden çok, insanın makineler tarafından nasıl değerlendirileceğidir. "Makineler düşünebilir mi?" sorusundan daha önemli hale gelen soru, insanın makinelerin dünyasında kendi yaşamının öznesi olarak kalıp kalamayacağıdır. Bunun cevabı yalnızca teknolojinin gelişimine değil, hukuk, etik, siyaset ve toplumun teknolojiye çizeceği sınırlara bağlıdır.

Yapay zekâ kendi başına ne iyi ne de kötüdür. Onu toplumsal bir güce dönüştüren, insanların amaçları ve içinde bulunduğu ekonomik ve siyasal ilişkilerdir. Bu nedenle yapay zekânın geleceği tartışılırken yalnızca teknolojik kapasitesine değil, teknolojinin hangi amaçlarla kullanıldığına, ortaya çıkan değerin kim tarafından paylaşıldığına, kararların kim tarafından verildiğine ve insanların bu kararlar karşısında ne kadar söz sahibi olduğuna da bakılmalıdır.

Sonuç olarak yapay zekâ tamamen yeni insan hakları sorunları yaratmaktan çok, mahremiyet, ayırımcılık, sömürü, eşitsizlik, gözetim ve insanın araçsallaştırılması gibi eski sorunların ölçeğini ve biçimini değiştirmektedir. Bu nedenle yapay zekâ çağında korunması gereken yalnızca veriler, işler veya karar süreçleri değil, insanın kendisidir. İnsan yaptığı işten, ürettiği veriden, ekonomik değerinden veya algoritmanın onun hakkında verdiği karardan ibaret değildir. İnsan, hak sahibi bir özne ve etik bir kişidir. Yapay zekâ insanı özgürleştiren, emeğini kolaylaştıran ve haklarını güçlendiren bir araç olarak kullanılabilir. Ancak insanı yalnızca verimlilik, ekonomik değer ve ölçülebilir özellikler üzerinden değerlendiren bir sisteme dönüşürse teknolojik ilerleme insanın özgürleşmesine değil, araçsallaşmasına hizmet eder.

Bu nedenle yapay zekânın sınırlarını yalnızca teknolojinin neyi yapabildiği değil, insan hakları ve insan onuru belirlemelidir. Yapay zekâ çağında sorulması gereken en temel soru belki de hâlâ eskidir: İnsan nedir? Çünkü bu soruya vereceğimiz cevap, yalnızca yapay zekânın değil, insanın da geleceğini belirleyecektir.

KAYNAKÇA

Bostrom, N. (2020). *Süper Zekâ: Yapay Zekâ Uygulamaları, Tehlikeler ve Stratejiler*. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.

Dyer-Witheford, N., Kjøsen, A. M. ve Steinhoff, J. (2022). *Inhuman Power: Artificial Intelligence and the Future of Capitalism*. London: Pluto Press.

Floridi, L. (2014). *The Fourth Revolution: How the Infosphere Is Reshaping Human Reality*. Oxford: Oxford University Press.

Fuchs, C. (2014). *Digital Labour and Karl Marx*. New York: Routledge.

Küzeci, E. (2025). "Yapay Zekâ ve İnsan: Olanaklar ve Riskler", İnsan Hakları Araştırma ve Uygulama Merkezi ve UNESCO Felsefe ve İnsan Hakları Kürsüsü Bülteni, Sayı: 17.

Kuçuradi, İ. (2010). *İnsan ve Değerleri*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.

Kuçuradi, İ. (2013). *Etik*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.

Taylor, A. (2018). "The Automation Charade", Logic Magazine, 5, 149–164.

Turing, A. M. (1950). "Computing Machinery and Intelligence", *Mind*, 59 (236), 433-460.

Dr. Daniş NAVARO

"NEOLİBERALİZM İNSANI VE HATTA VAROLANI HİÇ DİKKATE ALMAZ!"

Neoliberal kapitalist sistemin, kârı ve rekabeti tek geçerlilik ölçütü kıldığı günümüz dünyasında, insanın araçsallaştırılması ve değerinin harcanması sadece üretim sahasıyla sınırlı değil. Çünkü toplumsal yaşamın bütün alanlarına yayılmış durumda. Dijitalleşme, büyük veri ve yapay zekâ teknolojilerinin sermayeye hizmet etmesi, insanın mahremiyetini ve özerkliğini ortadan kaldırıyor. Karar alma yetisinin algoritmalara devredilmesi ise etik öznenin buharlaşması ve "insansızlaşma" tehlikesini beraberinde getiriyor. Haziran ayında Remzi Kitabevinden çıkan *İş Dünyasında Etik ve Çakallaşma/Neoliberal İş Dünyasında Ahlakın Çöküşü* adlı kitabında bu etik çürümeyi ve hak ihlallerini "çakallaşma" kavramıyla tartışmaya açan Dr. Daniş Navaro ile neoliberalizm ve dijitalleşmenin iş dünyasında sebep olduğu etik sorunlar, hak ihlalleri ve bütün bunlar karşısında felsefi etik bilgiye olan ihtiyaç üzerine konuştuk.

SÖYLEŞİ: *Elif Narin HAMİDİ*

***İş Dünyasında Etik ve Çakallaşma/Neoliberal İş Dünyasında Ahlakın Çöküşü* başlıklı kitabınızda, neoliberal iş dünyasındaki etik çürümeyi, hak ihlallerini, insanın değerinin harcanmasını "çakallaşma" sözcüğüyle tasvir ediyorsunuz. Sadece iş dünyasında değil, eğitimden sağlığa, hukuktan politikaya hemen her alanda böyle bir "çakallaşma" var aslında. Etik çürüme ve hak ihlalleriyle ilgisinde bu sözcük seçimi okura ne söylüyor?**

"Çakallaşma", özellikle seçtiğim, dile getirmek istediğim sorunsalı çok güçlü bir şekilde vurgulayan, "içi dolu" ve durumu çarpıcı bir şekilde hissettiren bir kavramsallaştırma olarak çıktı karşıma. En uç noktaya ulaşan ahlaki çürümedeki yoğunluğu, derinliği temsil ediyor. Simgesel bir argo terim. Kurnazlığı, sinsiliği, ikiyüzlülüğü, çıkarcılığı, düzenbazlığı ve benzer ahlaksızlıkları içeriyor. İş dünyasını, genel olarak "üretim ve etkinlik" dünyası olarak kabul ediyorum. Dolayısıyla "iş" derken, ücretli-ücretsiz her türlü üretim işin içine giriyor benim anlayışıma göre. Neoliberal durumdaki çakallaşmayı erdem, ödev ve fayda etiklerinin gerektirdiği ahlaki davranışın tamamen terk edilmesi ve uç derecede bir çıkarcılık kültürünün bireyin ahlaki tutumuna egemen olması olarak tarif edebiliriz. Birey, inanılmaz bir karakter çürümesi içinde: ne duygudaşlık ne hakkaniyet ahlâkı kalmış, erdemler, bir karakterdeki oluşturucu ve yön verici işlevini yitirmiş. Ödev, hak ve sorumluluk bilinci sönük, hatta hiç kazanılmamış, sadece kendi çıkarını düşünen, toplumu ve diğer varlıkları yok sayan ve bu doğrultuda davranan kupkuru bir "tek"e dönüşmüş bir birey türü. Acı ama gerçek. Kapitalizmin dizginsiz bir aşaması olan neoliberal ortamın insanı sürüklediği nokta bu. Dediğiniz gibi, tüm mesleklerde, iş alanlarında, sanatta, siyasette, sporda… deyim yerindeyse, çivisi çıkan ahlaksız bir dünya!

Neoliberal kapitalist sistemin kârı ve rekabeti baş değer kabul eden yapısı, dijitalleşmeyle birlikte insanların mahremiyetini ve özerkliğini hedef alıyor. Bu teknolojik tahakküm düzeninde, iş dünyasında etik bilgiyi ve insan haklarını temel alan bir yaklaşım nasıl mümkün olabilir?

Neoliberalizmin tek ve saf hedefi kârdır, çünkü kapitalizmin dinamosu sermaye birikimidir. Mesele şu ki, eski kapitalizm (klasik sanayi kapitalizmi), kim ne derse desin, belli bir oranda insanın farkındaydı, insanı sürece dahil ediyor ve belli bir diyalektik süreç içinde insanla birlikte var olmayı başarıyordu (yoğun ve doğru eleştirileri ayrı tutalım bu noktada!). Ne var ki, neoliberal aşama, kapitalizmin bu niteliğini de kaybettirdi. Neoliberal kapitalizm, insanı ve hatta varolanı hiç dikkate almaz! Dijitalleşme, yapay zekâ gibi teknolojinin son aşamaları da bu yolda hizmet görmeye büyük bir hızla başlıyor. Sosyal medya, internet ve dijitalleşmeyle birlikte zaten mahremiyet ve özerklik bitti, bitiyor. Bir anda hiç tanımadığınız, var olduğunu bile bilmediğiniz bir emlakçının telefonuyla evinizi satmak isteyip istemediğiniz sorulabiliyor. Gecenin saçma bir saatinde *whatsapp*'tan bir pazarlama mesajı alabiliyorsunuz. Arkadaşınızla sağlığınız hakkında yaptığınız bir sohbetten hemen sonra cep telefonunuza hastanelerden, doktorlardan mesajlar yağabiliyor. İnanılmaz ama gerçek! Tam ve yoğun bir kuşatma, hatta saldırı altındasınız. Tabii, aslında neoliberal pazarlama için "mahremiyet" değil önemli olan, yani o aslında mahrem olanın peşinde değil. O, "bireyin her türlü özelliğine, arzusuna, ihtiyacına karşılık gelebilecek ne satabilirim?" sorusuyla meşgul. Bireyin tam anlamıyla bir veriye, kendinde bir sayıya dönüştüğü, üstelik bunu hiç de dışarıdan bir zorlamayla değil, kendi rızasıyla yaptığı, her şeyini apaçık bir şekilde sergilemekten çekinmediği (*FaceBook, Instagram*, *Google* vb.) ilginç bir aşama bu. Bireylerin, özel hayatları dahil, tümüyle kendilerini medya ve dijital evrende sergilemesi. Sergilenen "bütün", pazarlamacıların hedefleri doğrultusunda sayısız parçacıklara ayrılıyor, yani veriler oluşturuluyor. Bu verilere *"The Big Data"* diyoruz. *The Big Data*, salt-cansız-veridir. Bilgi değildir. Salt-enformasyondur. İçeriksiz, öz-

süz, ilişkisizdir. İnsan aklı ve bilgisi olmadan hiçbir işe yaramaz. Canlı, capcanlı bireylerin, cansız, capcansız sayılara dönüştürüldüğü ve algoritmaların hizmetinde sermayeleştirildiği yeni bir kapitalizm türü, dijital neoliberalizm. Bu yeni tahakküm, baskı ve ahlaksızlık düzeninde, bireyin kendini koruyabilmesi için, her şeyden önce, insan hakları kavramının ve felsefenin bir konusu olarak etik bilgisinin çok küçük yaşlardan itibaren eğitim kurumlarında işlenmesi, anlatılması, bu bağlamda belli bir bilincin kazandırılması gerekir. Felsefenin temel sorusu "nedir?" ve pozitif bilimlerin temel sorusu "neden/nasıl?" sorularının temel alındığı sorgulama, eleştiri ve akıl yürütme süreçlerinin insan hakları kavramıyla da ilişkilendirilerek bireylere erken yaşlardan itibaren bu yönde bilinç kazandırılması çok stratejik bir eylem olarak göze çarpıyor bu aşamada. Bu yapılmazsa, insanları uyutan bu teknoloji ve dijital dünyasında "alık insan"a doğru, ama eğer yapılırsa da, düşünen, sorgulayan, akıl yürüten, çözümleyen bilinçli insana doğru yol alınır diye düşünüyorum. Bu sürecin, katı bir şekilde uygulanacak ilgili yasalarla, yönetmeliklerle, normlarla desteklenerek taviz vermeyen bir etik kültürün yaratılması da çok önemli. Politikacıların, liderlerin, yöneticilerin, akademisyenlerin, meslek erbabının pratik alandaki örnek davranışları da böyle bir ahlaksızlığı önleyici kültürün oluşmasında ciddi bir rol oynayacaktır. İş dünyasının temel öznesi olan kurum, yani "şirket", başlıca iki karşıt gücün karşılaştığı alandır. Mülkiyet haklarının baş temsilcisi işverenle emeğin ve emek haklarının baş temsilcisi işçi (çalışan). Yine şirket, insan yaşamında başat rol oynayan iki temel kategoriyi bir araya getirir: iktisadi alan ve insansal alan (etik, psikoloji, sosyoloji vb.). Bu iki karşıt güç, üç eksen boyunca iç içe bir yaşam sürerler: Verimlilik, adil muamele ve evrensel değerler, söz hakkı. Verimlilik, ekonomik alanı; adil muamele, insan haklarını; söz hakkı ise demokratik sürecin önemli bir parçası olan bireyin karar alma süreçlerinde etkin bir şekilde temsil edilmesini ilgilendirir. İşte etik bilgisi ve insan hakları bilgisi, bu üç eksen boyunca, birlikte yaşamak zorunda olan –ama bireysel çıkarlarını da korumak zorunda olan– bu iki ana özneye, yani işverene ve çalışana lazım olan en temel öğretidir. İşveren-işçi açısından, bu türden sağlıklı bir yaşamdaşlığa dayanan bir toplu-varoluş gerçekleşmediği takdirde, ortalık savaş alanına döner, şirket batar, tüm insanlar ve toplum büyük zarar görür.

Felsefe eğitimi almış biri olarak, felsefe eğitiminin, etik eğitimin, insan hakları bilgisinin, değer bilgisinin, doğru değerlendirme bilgisinin etik sorunların çözümünde nasıl bir rol oynayacağını düşünüyorsunuz? Bunların her biri insanı, hakiki anlamda insan yapan ve onu diğer canlılardan ayıran kategoriler. Felsefe, bütünü, ilişkileri, anlamı, varlığı, oluşu, bilgiyi, etiği araştıran; dünyadaki zorlayıcı sorunlarla mücadele edebilmek için hangi kavramsallaştırmalara başvuracağımızı belirleyen temel öğretidir. Felsefe yoksa zihin yoksullaşır, güdük kalır, potansiyelini gerçekleştiremez. İnsan hakları, koşulsuz bir şekilde insanın var olma hakkını savunan en temel öğreti. İnsanı, toplum içinde hakiki bir "hak arayan birey"e dönüştüren, onu etkin bir özne statüsüne yükselten, insanlık tarihinde yeni bir çığır açan bir sıçrama. Değer, insanın veya bir şeyin yapısal ve varoluşsal özelliklerini ortaya koyan bir kavram. Değer, değerlendirilen şeyin yapısal özelliklerini de temel alarak kendisiyle aynı kategorideki diğer şeyler arasındaki yerini belirlemeye yarar. Şu önemli ki değer kavramıyla değerler kavramını birbiriyle karıştırmamak gerekir. İnsanın değeri dediğimizde, bir canlı türü olarak insanı diğer canlılardan ayıran özellikleri, insanın onlara göre sahip olduğu özel durumu kastediyoruz. Bir kişinin değeri dediğimizde, onun toplum karşısındaki özellikleri ve özel konumundan bahsetmiş oluyoruz. Bu bilgiyi haiz değilsek, en baştan itibaren, yanlış bir değerlendirme yapıyoruz demektir. Değerler ise, burada asıl önemli olan özellikle evrensel değerlerdir: tüm insanların birlikte mutabık oldukları, birlikte insanca yaşamayı garanti altına alan, adalet, özgürlük, eşitlik, kardeşlik, hakkaniyet gibi en temel kavramlar. Bunlar olmazsa, insanın varlık ve varoluş koşulları tükenir. Değer bilgisini bir tarafta elimizde tutarak, geleneklerden, yerelliklerden, temelsiz düşüncelerden ve benzeri etkenlerden kaynaklanan değer yargılarını da tekrar ve tekrar sorgulayarak yeniden değerlendirmek de çok önemli. Yoksa değerlerdeki aşınmayı, çürümeyi, bitişi anlayamayız. Etik sorunların çözümü, hatta ondan da önce, etik sorunların anlaşılması için ön koşul; belli bir düzeyde felsefe ve etik bilgisi ve bilincini, insan hakları bilgisini, bilincini ve doğru değerlendirme bilgisini gerektirir. Etik sorunlar, belli belirsiz içgüdüsel veya gündelik bilgiyle, düz mantıkla, gelenek ve göreneklerle, ezbere bilgiyle, salt vicdanla, günü kurtaran pratiklerle çözülemez. Bir kişiyi, bir durumu değerlendirirken, bu bilgilerin göz önüne alınması gerekir. Aksi takdirde yanlış değerlendirme, haksız değerlendirme, ezbere veya eksik değerlendirme gibi ciddi hatalara düşeriz. Nesnellikten ve hakikatten uzaklaşırız. Etik, salt doğuştan oluşan, içinde bulunulan toplumun yaşam koşulları doğrultusunda doğaçlama gelişen bir alan değildir. Her şeyden önce etiğin bilgisini bilmek lazım ki, ahlaki olan ile ahlaki olmayanı, iyi ile kötüyü birbirinden ayırmayı öğrenelim.

Neoliberalizm insanı yalnızca bir "maliyet unsuru" veya "üretim aracı" olarak görüyor. Robotlaşma ve yapay zekâ ile birlikte insanın üretim hattından çıkarılması veya karar me-

kanizmalarında algoritmaya bağımlı kılınması, bazı mesleklerin yok olması, yarattığı değerlerle değerlenen insanın ontolojik değerini nasıl etkiliyor? Bu durum, insanın değerinin harcanması olarak değerlendirilebilir mi? İnsanlık tarihinde yepyeni bir aşamaya geçtiğimizi düşünüyorum. Tür olarak insanın biyolojik özellikleriyle de oynanarak süper-insan yaratmanın mümkün olabileceği, *sybor*ların ortalıkta dolaşmaya başlayacağı, üretimin giderek robotlaşacağı, yapay zekâyla birlikte insanın sayısız işinin elinden alınacağı yeni bir aşama bu. Şüphesiz, belki de bir ilk olarak, tür olarak insanın ve hatta birey ve toplumun karşısında beliren korkutucu bir aşama. İnsan-sonrası "insan"ın gelmekte olan durumu. Birçok soruya cevap vermek olanaksız. Tarihsel olarak insanlığın böyle bir deneyimi ve bilgisi de yok. Belki de felsefe dahil her şeyin, bütünün yeniden gözden geçirileceği bir aşama. Ontolojik olarak aramıza yeni varlıklar eklenecek; *sybor*glar: yarı-insanlar ya da müdahale edilmiş insanlar ve benzeri yeni canlılar. Bazılarının, çocuklarının genetiğine önceden müdahale edilerek diğer insanlar karşısında avantajlı duruma geçmeleri sağlanacak. Bunu da muhtemelen zenginler yapacak. Öyleyse eşitlik, kardeşlik, özgürlük, adalet gibi değerlere ne olacak? İşte bu noktada, eğer insan dünyasından bahsediyorsak, dönüp dolaşıp yine değerler ve etik konusuna kitleniyoruz. Gerek varlıksal olarak, gerekse de etik olarak insan dünyasının, uygarlığın, bütün bu şaşkınlık uyandıran gelişmeler karşısında yeniden kurulması gerekecek. Bir şey daha var: insan herhangi bir türsel varlık değildir. O, varlık ve varoluşun iç içe işlemesi koşuluyla insan olmanın gereklerini yerine getirebilerek var olma potansiyelini gerçekliğe dönüştüren bir varlıktır. Salt varlık düzeyinde kalan, ama varoluşunu insansal yetileriyle, becerileriyle, bilgileriyle hayata geçiremeyen insan bir bakıma yok hükmündedir. Dolayısıyla algoritma veya yapay zekâ, insanın canlılar dünyasındaki varlığını değil, ama varoluşunu elinden aldığı andan itibaren dünyada insansızlaşma süreci devreye girmiş olacak ve insan uygarlığı yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalabilecektir.

Yapay zekâ ve otomasyon nedeniyle milyonlarca insanın istihdam dışı kalma riski, *İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi*nde güvence altına alınan "çalışma ve adil ücret alma hakkı" açısından ne anlama geliyor? İş dünyası, teknolojik dönüşümün yarattığı yapısal işsizliği etik olarak nasıl gerekçelendiriyor? Bu sorunun önüne nasıl geçilebilir? Bu sorunun (işsizlik), daha doğrusu olgunun, önüne geçilemez. Şöyle ki, teknolojik ilerlemeyi önleyemezsiniz. Ancak oluşacak yeni insan dünyasını yeniden tasarlayabilirsiniz. En azından teoride ya da potansiyel olarak. Örneğin Guy Standing ve birçok iktisatçı, "yurttaşlık geliri" düzenlemesi zamanının geldiğini belirtiyorlar. Devletin, bir ilke olarak tüm vatandaşlarına belli bir tutarı –örneğin aylık olarak– sorgusuz sualsiz ödemesi. Yine, bazı iş dünyası düşünce hareketleri haftalık mesailerin kısaltılmasından yana. Örneğin, yanılmıyorsam İngiltere'de haftada dört gün mesaiyi savunan bir hareket mevcut. Ulaşılan teknolojik düzeyde, insanlığın, bir bütün olarak, hayatta varkalabilmek için bu kadar çalışmasına hiç gerek yok artık. Yani Marx'ın o ünlü söylemi, sabah çalışıp, öğleden sonra şiir yazmak, balık tutmak, bir hobiyle uğraşmak teknik olarak mümkün. Ama her şeyden önce, neoliberalizmin öldürücü rekabeti, bireyciliği, verimciliği, kârı ve parayı önceleyen ilkelerinden vazgeçmek gerek. Daha eşitlikçi, paylaşımcı, sosyal refahçı bir siyasetin, ekonomipolitiğin ve bilincin yaygınlaşması gerekiyor. Burada da devletlere, uluslararası mekanizmalara, sivil toplum kuruluşlarına çok büyük iş düşüyor diye düşünüyorum. Bu noktada asıl mesele ve güçlük, her ne kadar devletleri, toplumları birbirine bağlayan bir "küreselleşme" gerçekleşse de, yukarıdaki idealin kararlaştırılması ve uygulanması için tüm devletlerin bu ideale katılması ve eylemde birlik ilkesinin tavizsiz bir şekilde uygulanması konusunda yaşanabilecek belirsizlikler olarak karşımıza çıkıyor.

İşe alım ve terfi mekanizmalarında kullanılan yapay zekâ modellerinin önyargıları yeniden ürettiği biliniyor. İş dünyasında bu "algoritmik ayırımcılık" karşısında, insanın etik ve hukuki sorumluluğu nereden başlamalı? Bu tip teknolojik uygulamalar, verimlilik, performansın iyileştirilmesi, kararlarda doğruluğun artırılması gibi süreçlerde yardımcı olabilir. Ancak insan dediğimiz varlık, makinelerin analizine sığamayacak kadar geniş, derin ve dinamik bir varlık. Dolayısıyla son kertede yine insan-insana etkileşimden vazgeçilmemesi gerektiğini düşünüyorum. Yapay zekâ, iş dünyasının işlevsel süreçlerinde bir araç olarak kaldığı sürece, insanın etkin kontrolünün dışına çıkmadığı sürece kararlara olumlu ve etkili bir katkı sağlayabilir, bir destek veya kolaylaştırıcı görevi görebilir. Ancak araç olmaktan çıkıp, kendinde bir amaca dönüşürse, bireyin iradesi bütünüyle yapay zekâya devredilirse, etik tehlike kendini gösterir. Şu önemli ki insanın etik ve hukuki sorumluluğu, yapay zekânın tasarlanma anından itibaren başlamalı, diye düşünüyorum.

Neoliberal sistem bireysel ve kurumsal sorumluluğu buharlaştırıyor. Otomatik kararlar veren yapay zekâ sistemlerinin yaygınlaşması, iş dünyasında ve pek çok diğer alanda etik ihlallerde "öznenin ortadan kalkması" tehlikesini besliyor mu? İnsan haklarıyla ilgisinde sorumluluğun al-

goritmaya devredilmesi üzerine neler söylersiniz? İnsan hakları, insanın insana karşı olan haklarıdır. Yani insan dünyasında söz konusu olan, toplumsal yaşamı ve hakiki bireyi mümkün kılan temel haklardır. Dolayısıyla burada irade insandadır, karar alma sorumluluğu insandadır, özne insandır. Ayrıca sorumluluk dediğimiz şey, insanı tüm diğer canlılardan ayıran en temel özelliklerden biridir. Gerek erdem ahlâkı, gerek ödev ahlakı gerekse de fayda ahlakı, insanı "sorumluluk" alabilen ve "eyleminin sonuçlarına katlanabilen" bir varlık olarak kabul eder ve bu yönde davranmasını ister. Karar alma eylemi tamamen yapay zekâya devredilirse, "insan olarak özne" bir anda buharlaşabilir. Ortalıkta muhatap kalmaz! Sorumluluk yoksa, özne de yoktur; özne yoksa, insan da yoktur artık! İnsan insana sorgulama, akıl yürütme, tartışma, empati, iletişim, ilişki, bunların eksikliği ve daha da fazlası, etiksizlik tehlikesini ciddi oranda besler. İnsan hakları, en temelde, insan ile insan arasındaki bir ilişkidir, insan ile insan olmayan arasındaki bir ilişki değil. Yapay zekânın varlığı insanın varlığını ve varoluşunu tehdit eden bir niteliğe bürünürse, "insansızlaşma" da başlamış olur. Oysa biz şirketi –en azından şimdilik– belli bir amaca hizmet eden ve bu doğrultuda çalışan bir insanlar topluluğu olarak benimsiyoruz, öyle değil mi?

Dijital çağın getirdiği bu etik çürüme karşısında, her alanda olduğu gibi iş dünyasındaki sorunların da birtakım etik ilkelerle çözülmesi mümkün görünmüyor. Sırf etik ilkelerin, etik sorunları çözmeye neden yetmediği üzerine konuşabilir miyiz? Bu noktada, neoliberalizmin toplumsal yaşam, üretim ve insansal varoluş açısından yarattığı koşullardan bahsetmek gerekir bence. Yani büyük sisteme bakmak lazım. Bir "üretim ve yaşama sistemi" olarak kapitalizm ve neoliberalizm. Kitabımın son bölümünde bu konuda kısa bir analiz var. Akademik çalışmalar, birey olarak insanın vahim derecede ahlaksızlaşmasının, benim terimimle "çakallaşma"sının arkasında, bir bakıma onu buna "mecbur eden" toplumsal koşulların yattığına işaret ediyor. Her şeyden önce, sistemin insanı ciddi şekilde, geçinememe, hayatta kalamama, geleceğini teminat altına alamama tehlikesiyle karşı karşıya bıraktığı gerçeği var. Bu, günbegün yaşanan ve bitmek tükenmek bilmeyen varoluş mücadelesi ve güvencesizlik onu çakallaşmaya itiyor. Rekabet, ama yıkıcı rekabet, yani ilerlemeyi, buluşu, yaratıcılığı, refahı ve mutluluğu yaratan değil de, sonuçta taraflardan birini yok olmaya götüren ölümcül rekabet olgusu, bireyi çok yıpratan ve ahlaksızlaştıran bir diğer etken. Açgözlülük, derin ve etrafa kayıtsız bir doymazlığı içeren uç materyalizm, tüketim kültürü ve bu yönde hep büyüyen bir "kıtlık" hissi de etik davranışı paramparça eden bir süreç. Bu ortamda insan tabii ki bir birey olarak her türlü yabancılaşma sürecini "doyasıya" (!) yaşıyor ve kayıtsız, umarsız, mutsuz bir "çakal"a dönüşüyor. Rekabet, eşitsizlik, yoksulluk, onu kıskanç ve hınçlı bir varlık haline getiriyor. İnsan, "olmak"lar üzerinden değil "sahip olmak"lar üzerinden yaşayan yırtıcı bir varlık oluyor. "Ben neden şu arabaya sahip değilim?", "Bende niye yok?", "Bende olmamasının nedeni aslında sensin!" gibi, sosyolojik ve psikolojik açıdan büyük bir çöküş. Hedef temelli zihniyet ve performans "saplantısı", ahlaksızlığı son kertede itekleyen bir diğer faktör bence. Neoliberalizmin gelir dağılımında ve tüm varlıkların adaletli bir şekilde paylaşılmasında yarattığı büyük eşitsizlik ortamı da, bireyi düşündürten, isyan ettiren ve davranışlarını değer temelli olmaktan uzaklaştıran bir ortam olma niteliği taşıyor. Daha da ötesi, "herkes zaten yapıyor", "tek aptal ben miyim?", "zaten yapanın yanına kalıyor" türünden düşünceler ve yaşanan örnekler, neoliberal ortamın derin ahlaksızlığı, çakallaşmayı doğuran zehirleyici koşullarını açık bir şekilde gözler önüne seriyor.

Robotlaşmanın ve yapay zekânın artık önüne geçilmesinin mümkün olmadığı bu çağda, sermayenin ve teknofeodal efendilerin kâr odaklı doğası karşısında "insan onurunu ve haklarını" koruyabilmek için kimlere ne gibi görevler düşüyor? Dijital sistemlerin yol açtığı etik sorunlarla ve hak ihlalleriyle nasıl baş edilebilir? Bence en büyük görev felsefeye düşüyor. Felsefenin, her şeyi, ama her şeyi, büyük bir hızla gelmekte olan yeni insan dünyasını tekrar gözden geçirmesi lazım. Sistem felsefelerinin kendilerini yenilemesi lazım. Yukarıda da bahsettim: *Transhumanizm* çağına giriş yaptık. Aramızda syborglar, yeni varlıklar dolaşacak. "Yapay zekâ ve dijital" diye paralel evrenler oluştu. İnsanlık dünyası küreselleşti. Toplumlar ve insanlar arasındaki etkileşim tamamen eşzamanlı ve eşgüdümlü bir hale geldi. Hiçbir şey eskisi gibi değil. Tür olarak insanlığın geleceği söz konusu bence. Dolayısıyla var olan felsefi yaklaşımların, çığırların gelmekte olan dünyayı açıklayamadığını ve yenilerinin de şimdilik pek yavaş ilerlediğini düşünüyorum. Yine de bu doğrultuda yapılan çalışmalar var iyi ki. Bir yaşam etiği, bir "canlı" etiğinin geliştirilmesi gerek. İnsanla diğer varlıklar arasındaki ilişkiyi yeniden düzenleyen, türcülüğü, cinsiyetçiliği, ırkçılığı ve benzer olumsuz, zararlı akımları etik açıdan değerlendiren yeni bir hümanizm. Bu yolda çok da geç kalmadan ilerleyebilmek için elimizdeki tek ve en güçlü araç, bence "felsefe"dir.

MERKEZ'DEN...

İoanna Kuçuradi hayata veda etti
4 Ekim 1936'da, İstanbul'da doğan İoanna Kuçuradi, 2 Ekim 2026'da İstanbul'da, 89 yaşında hayata veda etti. Cenazesi, dünyaya geldiği günde, 4 Ekim 2026 tarihinde toprağa verildi. Sayısız öğrenci ve akademisyen yetiştiren, felsefeyi akademinin dört duvarı arasından çıkarmak için büyük emek harcayan, dünya sorunları karşısında çözüm ararken felsefenin, felsefi bilginin ışığında yol alan, felsefeyi bir yaşama biçimi olarak hayatına dahil eden Kuçuradi 1954'te Zapyon Kız Lisesini, 1959'da İstanbul Üniversitesi Felsefe Bölümünü bitirdi. 1968'de Hacettepe Üniversitesine atandı ve 1969 yılında burada Felsefe Bölümünü kurdu. 1997'de Hacettepe Üniversitesinde İnsan Hakları ve Felsefesi Uygulama ve Araştırma Merkezini kurdu ve 2005 yılına kadar da bu merkezin müdürlüğünü yaptı. 1998-2003 yılları arasında FISP Başkanlığı görevini yürüterek bu makama seçilen ilk kadın ve Türkiye'den ilk felsefeci oldu. 2003 yılında 21. Dünya Felsefe Kongresinin İstanbul'da toplanmasını sağladı. 1974 yılında kurulan Türkiye Felsefe Kurumunun başkanlığını 1980'den itibaren kesintisiz sürdürdü. 2006 yılında Maltepe Üniversitesi Felsefe Bölümünde çalışmaya başladı. Maltepe Üniversitesi İnsan Hakları Araştırma ve Uygulama Merkezi Müdürlüğünü (2006-2026), UNESCO Felsefe ve İnsan Hakları Kürsüsü başkanlığını (2009-2026) ve İnsan Hakları Anabilim Dalı Başkanlığını (2008-2026) yürüttü.

TÜRKİYE'DEN...

"Dünya Sorunları ve İnsan"
Çekmeköy Belediyesi ve Çekmeköy Kent Konseyi işbirliğiyle düzenlenen "Dünya Sorunları ve İnsan" başlıklı seminer 25 Mart 2026 tarihinde, Taşdelen Turgut Özal Kültür Merkezinde gerçekleştirildi. Prof. Dr. İoanna Kuçuradi konuşmasında insanın değerli bir varlık olduğu kabul edilmeden ne etiğin ne de insan haklarının temellendirilebileceğine dikkat çekti. Prof. Dr. Betül Çotuksöken ise insan hakları, etik değerler ve günümüz dünyasının karşı karşıya olduğu küresel sorunlar üzerine bir konuşma yaptı. Konuşmasında, çağımızın sorunlarını anlamaya çalışırken insan merkezli düşünmenin ve felsefi bakış açısının gerekliliğini vurguladı.

Felsefe Buluşmaları:
Günümüzde İnsan ve Sorunları
"Felsefe Buluşmaları: Günümüzde İnsan ve Sorunları" konulu seminerlerin ikincisi "Teknoloji ve İnsan" başlığıyla 29 Mart 2026 tarihinde İBB Bülent Ecevit Kültür Merkezinde gerçekleştirildi. Prof. Dr. Betül Çotuksöken'in moderatör ve konuşmacı olarak yer aldığı seminerde Prof. Dr. Sevgi Şahintürk de bir konuşma yaptı. 18 Nisan 2026 tarihinde, üçüncüsü "Değer Sorunları ve İnsan" başlığı altında gerçekleşen seminerde, Prof. Dr. Betül Çotuksöken'in moderatörlüğünde, Prof. Dr. Sevgi Şahintürk ve Prof. Dr. Bergen Coşkun Özüaydın birer konuşma yaptı. 16 Mayıs 2026 tarihinde gerçekleştirilen "Eğitim Sorunları ve İnsan" başlıklı dördüncü seminerde ise Prof. Dr. Sevgi Şahintürk'ün moderatörlüğünde, Prof. Dr. Hasan Haluk Erdem ve Dr. Berrak Coşkun birer konuşma yaptı. Sarıyer Belediyesi Boğaziçi Kültür Merkezinde, 13 Haziran 2026'da Prof. Dr. Betül Çotuksöken'in moderatörlüğünde "Etik, Hukuk ve İnsan Hakları" başlığı altında, Prof. Dr. Özlem Duva Kaya ile Dr. Öğr. Üyesi Gonca Kuru Türnüklü birer konuşma yaptı.

Felsefe Söyleşileri 26
"Uygulamalı Felsefe: I, Felsefi Danışmanlık Nedir? Ne Değildir?" başlıklı 26. Felsefe Söyleşileri, Prof. Dr. Betül Çotuksöken'in koordinatörlüğünde ve moderatörlüğünde 4-11-18-25 Nisan 2026 tarihlerinde çevrimiçi olarak gerçekleştirildi. 5 Nisanda Prof. Dr. Betül Çotuksöken "Antropontolojik Açıdan Felsefi Danışmanlık", Prof. Dr. Mustafa Çevik "Akıl, Anlam ve İyileşme: Felsefi Danışmanlığın Zihinsel Sağlıktaki Yeri" başlıklı birer konuşma yaptı. 11 Nisanda Prof. Dr. Güncel Önkal "İlke ve Yöntemleri Açısından Felsefi Danışmanlık", Prof. Dr. Yaylagül Ceran Karataş "Felsefenin Pharmakonu Felsefi Danışmanlık" başlıklı birer konuşma yaptı. 18 Nisanda Doç. Dr. Dilek Arlı Çil "Felsefi Danışmanlıkta Varoluşçu Yaklaşımın Olanakları ve Sınırları", Filiz Serdar Tuğut "İnsani Krizlerde Felsefi Danışmanlık: Olağandan Olağandışına Durum, Duruş ve İyi Oluş" başlıklı birer konuşma yaptı. 25 Nisanda Prof. Dr. Bergen Coşkun Özüaydın "Bilişsel Bilim Perspektifinden Felsefi Danışmanlık", Sena Nur Torun ise "Sporcuların Kariyer Yönetiminde Felsefi Danışmanlık" başlıklı birer konuşma yaptı.

"Yapay Zekâ Etiği"
İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Felsefe Bölümü, Maltepe Üniversitesi Sağlık, Kültür ve Spor Daire Başkanlığı (SKS) ve Felsefe Kulübü işbirliğiyle, 22 Nisan 2026 tarihinde "Yapay Zekâ Etiği" başlıklı bir panel gerçekleştirildi. Panelde Prof. Dr. Betül Çotuksöken "Felsefi Antropolojik Boyut: İnsan Onuru ve Özerklik" başlıklı bir konuşma yaptı.

Doğumunun 100. Yılında Kemâl Demirel

Hacettepe Üniversitesi Alman Dili ve Edebiyatı Bölümü Kültür Etkinlikleri kapsamında düzenlenen "Doğumunun 100. Yılında Kemâl Demirel" başlıklı panel ve tiyatro gösterimi, Dr. Öğr. Üyesi Türkân Soman Çelik'in düzenleme ve yönetiminde, 16 Nisan 2026 tarihinde Hacettepe Üniversitesi Beytepe Yerleşkesi Öğretim Üyeleri Kafeteryası K-Salonunda gerçekleştirildi. Onur konuğu Prof. Dr. İoanna Kuçuradi ise bir video ile etkinliğe dahil oldu. Etkinlik, Prof. Dr. Cenk Güray ve Melike Şahin'in müzik dinletisiyle başladı. İki oturum halinde düzenlenen panelin Prof. Dr. Cemal Güzel başkanlığındaki birinci oturumunda Prof. Dr. Celal Oktay Yalın "İnsandan Yana Bir Yazarın Sinemamızda Yankılanan Sesi: Evimizin İnsanları", Uzm. Elif Narin Hamidi "Kemâl Demirel'in Antigone'si: Bir Etik Direniş Örneği", Arş. Gör. Furkan Soltekin "Kemâl Demirel'de İnsan Güzelliği" ve öğrenci Bilge Ateş "Kemâl Demirel'in Antigone'sinde Yargı Sahnesi" başlıklı birer konuşma yaptı. Prof. Dr. Musa Yaşar Sağlam başkanlığında yürütülen ikinci oturumda ise Prof. Dr. Kubilay Aktulum "Antigone Dinsel Bir Figür Müdür?", Prof. Dr. İsmail Demirdöven "Kemâl Demirel ve İnsanlar Üzerine", öğrenci İlayda Zivalı "Felsefi Antropolojinin Işığında Kemâl Demirel" ve Dr. Öğr. Üyesi Türkân Soman Çelik "Kemâl Demirel'in Antigone'si: İoanna Kuçuradi" başlıklı birer konuşma yaptı. Programın öğleden sonraki bölümünde, Beytepe Yerleşkesindeki yedi farklı bölümden 28 öğrencinin rol aldığı tiyatro topluluğu, Demirel'in gençliğinden itibaren tasarlayıp kaleme aldığı ve İoanna Kuçuradi'ye ithaf ettiği "Antigone" adlı mitolojik-felsefi dramı sahneledi.

Doğumunun 90. Yılında İoanna Kuçuradi

"Doğumunun 90. Yılında İoanna Kuçuradi" başlıklı panel ve "Antigone" tiyatro gösterimi, Dr. Öğr. Üyesi Türkân Soman Çelik'in düzenlemesi ve yönetiminde, Sarıyer Belediyesi ve Seyfettin Balcı'nın katkılarıyla 10 Ekim 2026 tarihinde Boğaziçi Kültür Sanat Merkezinde gerçekleştirildi. Melike Şahin, Elif Narin Hamidi ve Güler Beyza Ay'ın gerçekleştirdiği müzik dinletisiyle başlayan etkinlik, Prof. Dr. Betül Çotuksöken'in yaptığı açılış konuşması ve üç oturumdan oluşan panelle devam etti. Panelin, Prof. Dr. İsmail Demirdöven başkanlığındaki birinci oturumunda, Prof. Dr. Sevgi Şahintürk "Hocam İoanna Kuçuradi'nin Etik ve Değer Görüşü", Prof. Dr. Harun Tepe "İoanna Kuçuradi'den Ne Öğrendim? Kuçuradi Felsefesi Üzerine", araştırmacı-yazar Yusuf Çotuksöken "Kemâl Demirel 100 Yaşında" ve Arş. Gör. Furkan Soltekin "Kuçuradi'nin Felsefe Anlayışı" başlıklı birer konuşma yaptı. Prof. Dr. Berfin Kart Tepe başkanlığında yürütülen ikinci oturumda, Dr. Öğr. Üyesi Zeynep İspir "Bugünün Kalkınma Yaklaşımlarına Kemâl Demirel'in *Antigone*'siyle Bakmak", Uzm. Elif Narin Hamidi "Öğretmenim Kuçuradi", mimar Esra Soltekin "Bir Mimar Kuçuradi Felsefesiyle Tanışınca" ve öğretmen Aynur Aydın "İnsan Hakları Eğitimiyle Kendi Gözleriyle Görebilen Kişiler Yetiştirmek" başlıklı birer konuşma yaptı. Başkanlığını Prof. Dr. Cemal Güzel'in yaptığı üçüncü oturumda ise Prof. Dr. Abdullah Kaygı "Sanatta Felsefe Olana Felsefe Nasıl Bakar?", tiyatro sanatçısı Dilek Türker "Antigone Neredesin?", tiyatro sanatçısı Hakan Altıner "Var Olmak mı/Yok Olmak mı? Antigone ve Hamlet", iş insanı Seyfettin Balcı "Hocam İoanna Kuçuradi ile İlk Tanışmam" ve Dr. Öğr. Üyesi Türkân Soman Çelik "Kemâl Demirel'in Antigone'si: İoanna Kuçuradi" başlıklı birer konuşma yaptı. Panel, Prof. Dr. Harun Tepe'nin kapanış konuşmasıyla sona erdi. Panelin ardından, Hacettepe Üniversitesi Beytepe Yerleşkesindeki yedi farklı bölümden 22 öğrencinin rol aldığı Kemâl Demirel'in "Antigone" oyunu izleyiciyle buluştu.

"Başkaldırıdan Felsefeye İoanna Kuçuradi" Belgesel gösterimi ve söyleşi

Maltepe Üniversitesi Bilim İletişimi Ofisi tarafından düzenlenen "İoanna Kuçuradi'yi 'Başkaldırıdan Felsefeye' Belgeseli Işığında Anlamak" başlıklı etkinlik, 14 Ekim 2026 tarihinde Kadıköy Tarih Edebiyat Sanat Kütüphanesinde (TESAK) gerçekleştirildi. Prof. Dr. Betül Çotuksöken'in moderatörlüğünde yürütülen söyleşiye Yusuf Çotuksöken, Prof. Dr. Güncel Önkal, Doç. Dr. Meltem Çiçek ve Arş. Gör. Furkan Soltekin konuşmacı olarak katıldı. Söyleşinin ardından, yönetmenliğini Prof. Dr. Celal Oktay Yalın'ın üstlendiği "Başkaldırıdan Felsefeye" belgeselinin gösterimi yapıldı. TESAK'taki buluşmanın ardından, etkinlik serisi "İoanna Kuçuradi: Başkaldırı ve Felsefe" başlığıyla 20 Ekim 2026 tarihinde Maltepe Üniversitesinde gerçekleştirildi. Prof. Dr. Özden Bademci'nin açılış konuşmasıyla başlayan program, Prof. Dr. Betül Çotuksöken moderatörlüğünde düzenlenen söyleşiyle devam etti. Söyleşide belgeselin yönetmeni Prof. Dr. Celal Oktay Yalın, Prof. Dr. Bergen Coşkun Özüaydın, Arş. Gör. Furkan Soltekin ve Uzm. Elif Narin Hamidi konuşmacı olarak yer aldı. Etkinlik, yine Başkaldırıdan Felsefeye İoanna Kuçuradi belgeselinin gösterimiyle sona erdi.

Özne Dergisi "İoanna Kuçuradi Özel Sayısı"
Özne, İoanna Kuçuradi Özel Sayısı, Çizgi Kitabevi, Konya, 2026, 215 sayfa.

Hakemli felsefe dergisi *Özne*, 2 Ekim 2026'da hayata veda eden Prof. Dr. İoanna Kuçuradi'nin 90. yaşını kapsamlı bir özel sayı ile karşıladı. Sunuş yazısı Prof. Dr. Harun Tepe tarafından kaleme alınan bu sayıda, Kuçuradi'nin düşünce dünyası çözümleniyor ve felsefe tarihinin önemli filozoflarıyla karşılaştırmalı bir okumaya tabi tutuluyor. Derlemede yer alan metinler, değer bilgisinin sadece bir teori olmadığını, doğrudan tek tek eylemlerde ve güncel dünya sorunlarında karşılık bulan eylemsel bir dayanak olduğunu ortaya koyuyor. Bu sayıda, Kuçuradi'nin ontolojik temellere dayanan değer felsefesi, etik görüşü on dokuz yazarın kaleminden çıkan çok boyutlu incelemelerle ele alınıyor.

İnsana Felsefeyle Yönelmek
İnsan, Değerler ve Tarih Bilinci
Mustafa Günay, Çizgi Kitabevi, Konya, 2026, 207 sayfa.

İnsana yönelik sorular ve sorgulamalarla yüklü bu kitapta, değerler, tarih bilinci, insan ve onun doğası üzerine çeşitli yazılar ve bildiriler yer alıyor. İnsana ve insanlığa yönelik kaygıları ve umutları olan herkese seslenen yazılarda değerlerle ilişkimiz bağlamında özgürlük, tarihsellik, nihilizm, yalnızlık gibi kavramlar ve sorunlar ele alınıyor. Felsefe tarihinden kesitler ve bazı filozofların düşünceleri çerçevesinde, insan tarihsel bir varlık olarak irdeleniyor ve aynı zamanda Türk felsefesindeki başlıca insan anlayışları da gözden geçiriliyor. Günümüz dünyasında insanla ilgili önemli sorunlar, tarihselci bir yaklaşımla ele alınıyor. Mustafa Günay, insanı geçmişle gelecek arasında yaşadığı gerilimler çerçevesinde ele alıyor; etik, politik, varoluşsal, tarihsel sorunlarla ilgili önemli saptamalar ve değerlendirmeler yapıyor.

Geçmişin Gölgesi, Geleceğin Kaygısı
Türkiye'de Felsefenin 100 Yıllık Arayışı
Editörler: Yaylagül Ceran Karataş, Murat Fatih Yazıcı, Tarık Likoğlu, Ketebe Yayınevi, İstanbul, 2016, 568 sayfa.

Geçmişin Gölgesi,Geleceğin Kaygısı: Türkiye'de Felsefe'nin 100 Yıllık Arayışı, Türkiye'de felsefenin Dârülfünûn'dan Üniversite Reformuna (1933), 1981'den sonraki yeniden yapılanmalara ve günümüz akademik ortamına uzanan kurumsal serüvenini bütüncül bir perspektifle değerlendiriyor. Bir asırlık birikim içinde felsefe eğitiminin geçirdiği dönüşümleri, yönelimleri ve kırılma noktalarını düşünsel bir muhasebe eşliğinde ortaya koyuyor. Kitapta ayrıca felsefe bölümlerinin kuruluşu, müfredatın gelişimi, araştırma alanlarının çeşitlenmesi, ekolleşme biçimleri ve akademik yapının güncel meseleleri tarihsel süreklilik içinde ele alınıyor. Kadro sorunları, istihdam imkânları, öğretmen yetiştirme modelleri, klasik düşüncenin alımlanışı ve çocuklar için felsefe çalışmaları bu çerçevede tartışmaya açılıyor. Eser, Türkçede felsefe yapmanın imkânını, dil ile düşünme arasındaki kurucu bağ üzerinden yeniden hatırlatıyor. Üniversitenin kamusal sorumluluğunu ve felsefenin toplumsal ufkunu vurgulayarak Cumhuriyetin ikinci yüzyılına yönelen kavramsal imkânlara işaret ediyor.

Ethik
Otfried Höffe, München: Verlag C. H. Beck, 2026, 128 sayfa.

İnsan neden ahlaka, neden etiğe ihtiyaç duyar? Ahlakı, insan eylemlerini bağlayıcı kılan diğer yükümlülüklerden ayıran nedir? Felsefe, tarih boyunca hangi temel etik modelleri geliştirmiştir? Günümüzdeki tartışmalarda hangi sorular ve ihtilaflar önem taşımaktadır? Etik, küreselleşmiş bir dünyanın ekonomi, bilim ve çevre alanlarındaki meydan okumalarına nasıl yanıt vermektedir? Genetik mühendisliği ve insan tıbbındaki gelişmelerle nasıl hesaplaşmaktadır? Otfried Höffe'nin bu kitabı, temel etikten antropolojiye ve eylem teorisine, oradan da uygulamalı etiğe kadar, ilgili bütün alanları kısa, özlü ve herkesin anlayabileceği bir dille ele alıyor.

Sözden Eyleme Kadın Felsefeciler
Editörler: N. Petek Boyacı, Yaylagül Ceran Karataş, Akademim Yayınları, Çanakkale, 2026, 180 sayfa.

Diotīma felsefenin zorlu meseleleri hakkında konuşmuştur fakat sesinin bugüne ulaşabilmesi için Sokrates'e ihtiyaç duymuştur. Aspasia'dan Hypatia'ya, Fatma Aliye'den Judith Butler'a uzanan böylesi sesler, kanona ancak yüzyıllar içinde sızabilmiştir. *Sözden Eyleme Kadın Felsefeciler*, bu sızmanın yetmediğini savunur. Mesele felsefenin nesnesi olmaktan çıkıp kurucu öznesi olmaktır. Cinsiyet kavramının felsefi çözümlemesinden feminist ontolojiye, yapabilirlikler yaklaşımından bağımsızlık korkusunun anatomisine, çağdaş sinemanın beden politikasına dek uzanan metinler görünmezliği çözülmesi gereken felsefi bir problem olarak ele alır ve bu problemle yüzleşmekle kalmaz, bizzat felsefi bir üretime dönüşür. Söylemek ile var olmak arasındaki mesafeyi kapatmak her zaman felsefi bir eylem olmuştur. Bu kitap, o eylemdir.

Homo Viator/Yürüyen İnsan
Gabriel Marcel, çeviren: Kenan Sarıalioğlu, Fol Kitap, Ankara, 2026, 312 sayfa.

Modern çağ, insanı çoğu zaman işlevlerine, ürettiklerine ve sabit kimliklerine indirger; rutinlerin, istatistiklerin ve bürokratik yapıların içinde kaybolan bireyi kendi varoluşuna yabancılaştırır. Fransız varoluşçu Gabriel Marcel, *Homo Viator* ile bu indir-

gemeci ve mekanik insan imgesine karşı sarsıcı bir itiraz yükseltiyor. Marcel'e göre insan, tamamlanmış ve sınırları çizilmiş bir varlık değil, bitimsizce "yolda olan" bir varlıktır. Varoluş ise bir sahip olma ya da duraklama hali değil, sürekli kendini aşma ve yeniden kurma eylemidir. Bu eylemin kalbinde yer alan umut, edilgin bir teselli değil, anlamsızlık ve çözülme karşısında varoluşu inatla açık tutan etkin bir yöneliştir. Bu çerçevede sadakat, sevgi, aile ve değerlerin kırılganlığı gibi temaların izini süren Marcel, modern zihnin dünyayı çözülecek bir "problem" olarak kavrama takıntısını, dünyayı içine dahil olunacak bir "gizem" olarak deneyimleme fikriyle yüzleştiriyor. Bu köklü ayrımdan hareketle, teknik aklın kapattığı alanı yeniden düşünmeye açıyor.

Dolanıklık
Felsefe ve Sanat Hayatımızı Nasıl Şekillendirir
Alva Noë, çeviren: Melinda G. Ese, Sel Yayıncılık, İstanbul, 2026, 256 sayfa.

İnsan nedir, nasıl bir varlıktır? Bu soru yüzyıllardır felsefenin merkezinde duruyor. Ayağımıza dolanan rutinlerimizin, alışkanlarımızın esiri miyiz, yoksa bunların dışına çıkıp kendimizi yeniden inşa edebilir miyiz? Düşüncelerimiz yaşadığımız dünya ve koşullar tarafından mı şekillenir, yoksa onları özgürleştirebilir miyiz? Zihin felsefesine getirdiği yeni bakış açılarıyla dikkati çeken Alva Noë, bu sorulardan yola çıkarak insan doğasına dair somut bir öneride bulunuyor: İnsan olmak bitmiş bir durum değil, süreklileşmiş bir düşünme ve yaratma sürecidir. Noë'ye göre felsefe bu sürecin en güçlü araçlarından biridir: Bize alışkanlıklarımızı ve doğal sandıklarımızı sorgulama, dünyaya başka bir gözle bakma ve kendimizi yeniden düşünme imkânı verir. Sanat ise bu düşüncenin deney alanıdır; düşüncelerimizin dünyada nasıl karşılık bulduğunu gösteren canlı bir laboratuvar. *Dolanıklık*, insanın dünyayla kurduğu ilişkilerin içinden doğduğunu, kim olduğumuzu anlamak için hayatın bu görünmez bağlarını fark etmemiz gerektiğini gösteriyor.

Odağınızı Geri Kazanmak
Dikkat Dağıtıcılar Çağında
Odağınıza Sahip Çıkma Kılavuzu
Zelana Montminy, çeviren: Mercan Yurdakuler, İletişim Yayınları, İstanbul, 2026, 334 sayfa.

Bölünmeden bir konuyu enikonu düşünmek neden lükse dönüştü? Odağımızı çalan ayartıcılar nelerdir, nasıl tespit edilir? Günlük hayatımızda her an bir ödül vaadiyle yanıp sönen telefon bildirimleri konsantrasyonumuzu nasıl kemiriyor? Dikkat emiciler nörokimyasal açıdan bizi nasıl tuzağa düşürüyor ve bizi nasıl kendilerine bağımlı kılıyor? Her an bağlantıda olmak üretkenliği artırıyor mı, düşürüyor mu? Parçalı ve dağınık düşüncelerden zihinsel berraklığa nasıl geçiş yapılır? Hayatı gerçek zamanlı olarak deneyimlemek ne demektir ve uyaran bombardımanına karşı koymak için neden elzemdir? Beslenme, spor, uyku ve doğada vakit geçirmenin, dikkat ve odaklanma kapasitemiz üzerinde ne gibi etkileri var? Gerçek kişilerle derin ve anlamlı bağlar kurmak, bilişsel işlevlerimize ne yolla katkı sağlar? Zelana Montminy, *Odağınızı Geri Kazanmak* adlı kitabında, dijital çağın dikkat dağıtıcıları arasında kaybolan odağımızı nasıl yeniden kazanabileceğimizi, bilimsel içgörüler ve pratik önerilerle ortaya koyuyor.

Yalan Yanlış: Mezenformasyonun Psikolojisi
Sander van der Linden, Jon Roozenbeek, çeviren: Elif Okan Gezmiş, Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2026, 232 sayfa.

Hiç doğru sandığınız bir bilginin aslında yanlış, yanlış sandığınız bir bilginin ise kısmen doğru olabileceğini fark ettiğiniz oldu mu? Peki bir bilginin doğru mu, yanlış mı, yoksa yanıltıcı mı olduğuna nasıl karar veriyoruz? Günümüzde "yalan haber", "dezenformasyon" ve "algı yönetimi" gibi kavramlar artık neredeyse gündelik hayatın birer parçası haline geldi. Sosyal medya, haber siteleri ve mesajlaşma grupları aracılığıyla her gün sayısız iddiaya maruz kalırken, hangisinin çarpıtılmış, hangisinin bağlamından koparılmış olduğunu ayırt etmek her zamankinden daha zor. Jon Roozenbeek ve Sander van der Linden, *Yalan Yanlış: Mezenformasyonun Psikolojisi'*nde bu belirsizliğin merkezine inerek mezenformasyonun, yani kasıtsız yayılan yanlış bilginin kökenlerini, insanların neden yanlış bilgilere inandığını ve bu bilgileri paylaşma motivasyonlarını inceliyorlar.

Zihin Felsefesi Antolojisi
Erhan Demircioğlu, Doruk Yayınları, İstanbul, 2025, 374 sayfa.

Zihin felsefesi, insanın kendini ve dünyayı anlama çabasının merkezinde bulunur. Düşünmenin, bilincin ve deneyimin doğasına ilişkin sorular, felsefe tarihinin en köklü meseleleri arasında yer alırken; günümüzde de derinleşerek ve yeni tartışmalarla zenginleşerek canlılığını sürdürmektedir. Bilinç nedir? Zihin bedenle nasıl ilişkilidir? Düşüncelerimiz yalnızca beynin ürünü müdür, yoksa daha fazlası mı? Bu sorular yalnızca teorik değil, aynı zamanda varoluşsal bir merakın ifadesidir. Çünkü insan, düşünen bir varlık olarak, kendi düşünmesinin gizemini çözmeye yönelir. Zihin felsefesinin temel sorularına verilen çağdaş yanıtları ve güncel perspektifleri bir araya getiren bu antolojide, zihin felsefesinin son elli yılına damgasını vuran tartışmalar bilincin zor probleminden eleyici materyalizme, panpsişizmden bedenlenmiş zihne, yönelimsellikten özgür irade meselelerine uzanan geniş bir yelpazede ele alınıyor.

İNSAN HAKLARI ve FELSEFE ile İLGİLİ YAYINLAR

- **Etik Nedir?**
  James P. Sterba, çeviren: Özlem Kırtay, Alfa Yayınları, İstanbul, 2026, 144 sayfa.
- **Ahlak Dersi**
  Jules Payot, çeviren: İsmet Tekerek, Alfa Yayınları, İstanbul, 2026, 288 sayfa.
- **Büyük Sorular-Felsefe**
  Simon Blackburn, çeviren: Ahmet Ergün Akça, Alfa Yayınları, İstanbul, 2026, 264 sayfa.
- **Metafizik, Kötülük, Özgürlük: Peter van Inwagen'ın Felsefesi**
  Atilla Akalın, Akademim Yayınları, Çanakkale, 2026, 172 sayfa.
- **Ontopolitika: Gilbert Simondon, Karen Barad, Bernard Stiegler**
  Hüsamettin Çetinkaya, Akademim Yayınları, Çanakkale, 2026, 168 sayfa.
- **Kartezyen Prens/Descartes ve Siyaset**
  Utku Özmakas, İletişim Yayınları, İstanbul, 2026, 119 sayfa.
- **Metafiziğin Güzelliği**
  Jean Grondin, çeviren: Özkan Gözel, Vakıf Bank Kültür Yayınları, İstanbul, 2026, 144 sayfa.
- **Liberal Faşizmler**
  Slavoj Žižek, çeviren: Barış Özkul, İletişim Yayınları, İstanbul, 2026, 224 sayfa.
- **Zaman**
  Alban Gonord, çeviren: Alp Tümertekin, İstanbul: Fol Kitap, 2026, 246 sayfa.
- **Yalnız Gezerin Düşleri**
  Jean Jacques Rousseau, çeviren: Aslı Favaro, Doğu-Batı Yayınları, İstanbul, 2026, 184 sayfa.
- **Tatlı Hayatın Kıyısında Dostluk, Göç ve Birbirine Tutunmak**
  Mustafa Demirtaş, Otonom Yayıncılık, İstanbul, 2026, 96 sayfa.
- **Yeni Yalnızlar/Dijital Çağın Çocukları**
  Menekşe Tokyay, İletişim Yayınları, İstanbul, 2026, 304 sayfa.
- **Analog Dünya/İnsanların, Makinelerin ve Doğanın Ortak Yazgısı**
  George Dyson, çeviren: Mehmet Doğan, Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2026, 344 sayfa.
- **Antik Yunan ve Roma Bilimi Kısa Bir Giriş**
  Liba Taub, çeviren: Uğur Gezen, Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2026, 176 sayfa.
- **Hegel'in Etik Düşüncesi**
  Allen W. Wood, çeviren: Şehriyar Bırifkani, Vakıf Bank Kültür Yayınları, İstanbul, 2026, 376 sayfa.
- **Blaise Pascal/Mucizeler ve Akıl**
  Mary Ann Caws, çeviren: Emre Barca, Vakıf Bank Kültür Yayınları, İstanbul, 2026, 200 sayfa.
- **Politik Paradokslar**
  M. Ertan Kardeş, Vakıf Bank Kültür Yayınları, İstanbul, 2026, 272 sayfa.
- **Siyaset Felsefesi: Nedir ve Niçin Önemlidir?**
  Ronald Beiner, çeviren: Ömer Faruk Uysal, Vakıf Bank Kültür Yayınları, İstanbul, 2026, 312 sayfa.
- **Transhümanizm İnsanın ve Dünyanın Dönüşümü**
  Ahmet Dağ, Akademim Yayınları, Çanakkale, 2025, 280 sayfa.
- **İşten Sonra Evin Tarihi ve Özgür Zaman Mücadelesi**
  Nick Srnicek, Helen Hester, çeviren: Melis İnan, Otonom Yayıncılık, İstanbul, 2025, 264 sayfa.
- **Sanata Felsefeyle Yönelmek**
  Mustafa Günay, Çizgi Kitabevi, Konya, 2025, 302 sayfa.

T.C. MALTEPE ÜNİVERSİTESİ
İNSAN HAKLARI ARAŞTIRMA ve UYGULAMA MERKEZİ
ve
UNESCO FELSEFE ve İNSAN HAKLARI KÜRSÜSÜ BÜLTENİ

Sahibi: T.C. Maltepe Üniversitesi adına Yusuf Aksar
Yayın Yönetmeni: Betül Çotuksöken
Yayın Yönetmeni Yardımcısı: Elif N. Hamidi
Yayın Kurulu: Bergen Coşkun Özüaydın, Gonca Kuru Türnüklü, Neşe Şahin Taşğın, Hülya Şimga, Gülriz Uygur
Yazışma Adresi: Marmara Eğitim Köyü, 34857, Maltepe/İSTANBUL
İnsan Hakları Araştırma ve Uygulama Merkezi
Tel: 0216 626 11 34 **Faks:** 0216 626 11 25
Baskı: Rengin Basımevi
Gümüşsuyu Cad., Çiftehavuzlar Yolu, Mutlu Aksu Sanayi Sitesi, No: 114, Zeytinburnu/İSTANBUL
Tel: 0212 482 44 66-67
Sertifika No: 45604

ISSN: 2587 - 148X
Yayın hakkı saklıdır